

THEOPOMPEA.

DISSERTATIO

QUAM

AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

AB AMPLISSIMO

ORDINE PHILOSOPHORUM ARGENTORATENSI

RITE IMPETRANDOS

SCRIPSIT

CAROLUS BUENGER

BURGENSIS.

ARGENTORATI

APUD CAROLUM I. TRUEBNER

1874.

9. 707. 02

P
PATRI OPTIMO
S.

Multi viri docti cum inde ab Heerenio, C. F. Hermannō usque ad Sauppium, Ruelhium alios studia et operam in fontes quibus Plutarchus in vitis parallelis usus esset eruendos conferrent atque id potissimum spectarent, ut iis, quae alii scriptores graeci vel latini tradidissent, cum Plutarchō comparatis ex consensu vel differentiis eorum rerum gestarum potissimum ratione habita cuiusque loci auctorem investigarent, multa non ad eam quam ipsi velent evidentiam perduci posse ipsi concesserunt. Sed cum nuper Eduardus Woelfflin [„Antiochus von Syracus und Coelius Antipater (Winterthur 1872)“] de fontibus, quos Thucydides et Livius secuti essent, observationibus de scriptorum oratione loquendique usu institutis nova et ea maxima invenisset, Plutarchi orationem et genus dicendi similiter observando eius fontes indagare mihi proposui. In quo quamquam non me fugit, imperitia mea quam longe abesset ab illius viri doctissimi doctrina atque ingenio, novitate harum quaestionum adductus sum, ut periclitarer, quid minorum gentium ingeniolo praestari posset. Theopompum autem ideo elegi ex Plutarchi auctoribus, quia in eius vitis hunc saepissime adhibitum esse constat nec non multa et certa accurateque tradita fragmenta ex eius libris exstant, et quia eius oratio ut magni scriptoris tam propria est et distincta, ut ab aliorum multitudine facile discerni posse videatur.

Sed priusquam ad id quod mihi proposui accedam, ut quae in Plutarchi vitis ex Theopompo manaverint, ex genere dicendi et verborum usu demonstrarem, primum de Theopompi oratione, quatenus ex eius fragmentis cognosci possit, deinde qua ratione Plutarchus fontibus suis ad vitas scribendas usus sit, paucis dicendum videtur.

C A P U T I.

DE THEOPOMPI ORATIONE.

Quae veteres scriptores de Theopompo historico eiusque libris tradiderunt cum optime collegerit Arnoldus Schäfer (Abrisz der Quellenkunde der griechischen Geschichte. Lipsiae 1873 pag. 54—63), hoc loco ea sufficit commemorare quae ad ipsam orationis Theopompeae descriptionem pertinent. Atque Dion. Halic. epist. ad Cn. Pompei. 6 pag. 786: *καθαρά τε γὰρ, inquit, [Θεοπόμπου] ἢ λέξις, καὶ κοινὴ καὶ σαφὴς ὑψηλὴ τε καὶ μεγαλοπρεπὴς καὶ τὸ πομπικὸν ἔχουσα πολὺ, συγκειμένη τε κατὰ τὴν μέσην ἁρμονίαν, ἠδέως καὶ μαλακῶς ῥέουσα. διαλλάττει δὲ τῆς Ἰσοκρατείου κατὰ τὴν πικρότητα καὶ τὸν τόνον ἐπ' ἐνίων, ὅταν ἐπιτρέψῃ τοῖς πάθεσι, μάλιστα δ' ὅταν ὀνειδίῃ. . . . πολλὸς γὰρ ῥεῖ ἐν τούτοις καὶ τῆς Δημοσθένους δεινότητος . . . εἰ δ' ὑπερεῖδεν [Θεόπομπος], ἐφ' οἷς μάλιστα ἐσπούδαζε, τῆς τε συμπλοκῆς τῶν φωνηέντων γραμμάτων καὶ τῆς κυκλικῆς εὐρυθμίας τῶν περιόδων καὶ τῆς ὁμοειδείας τῶν σχηματισμῶν, πολὺ ἀμείνων ἂν ἦν αὐτὸς ἑαυτοῦ κατὰ τὴν φράσιν; deinde vituperat illum, quod tot tantasque digressiones orationi inseruerit: οὐτε γὰρ ἀναγκαῖαί τινες αὐτῶν οὐτ' ἐν καιρῷ γενόμεναι πολὺ τὸ παιδιᾶδες ἐμφαίνουσι. Vehementer autem reprehenditur a Polybio *πικρία καὶ κολακεία καὶ ψευδηγορία* eius (VIII, 13), cuius sententia comprobatur et ab Aeliano et a Cornelio Nepote, cum Ael. var. hist. III, 18 *δεινὸς μυθολόγος* et Corn. Nep. Alcib. 11 Theopompus et Timaeus maledicentissimi appellentur. Cicero autem (orat. 61, 207) commemorat eius morem ita dicendi, „ut tanquam in orbe inclusa currat oratio, quoad insistat in singulis perfectis absolutisque sen-*

tentiis, sed quod biatum tanto opere fugerit a quibusdam eum vituperari tradit (orat. 44, 151). His testimoniis Theopompi genus dicendi tam accurate describitur, ut longiore de eo expositione superedere liceat; itaque statim videamus, quid ex fragmentis ipsis de eius oratione intellegi possit.

Atque fragmenta a Muellero (fragmentorum historicorum graecorum vol. 1. pag. 278—333) collecta perlegenti occurrunt

I) nonnulla verba rara vel minus usitata: ab antiquis grammaticis Theopompi propria afferuntur *κακόβιος* frgm. 3, *φυγαδεύω* 4, *χειροειν* (quod etiam Plat. 813 A invenitur) 326, *άκατος* (proculum) 328, *άλίπητος* 329 (Soph.), *άνθίλιος* 331, *άποκλήρυκτος* 333. Sed *φυγαδεύω* cum saepe apud alios scriptores inveniatur, non est cur Theopompi proprium existimetur; *κακόβιος* etiam fragm. 41. exstat, sed praeterea a Xenophonte *Cyrop.* 7, 5, 67, *Plut. Vit.* V, 115, 8¹) (*Artax. cap.* 11); 116, 6 (*Artax. cap.* 12); III, 353, 20 (*Alex. cap.* 66); 387, 24 (*Caes. cap.* 23), quibus locis de Theopompo fonte cogitari non potest, usurpatur. Deinde notanda sunt *λάστανρος* 249, *προσπελατής* 41, *καταμιόθοφραεῖν* 95 (*Arist. Equ.* 1352, *Aeschin.* 45, 27), *πράγματα ανάγκομαγεῖν* 301 (cf. *Aristot. ΠΘ* 4. 1339a 6 ed. Acad. Berol. *ανάγκομαγία*); *βωμολόχος*, *βωμολοχία* quamquam etiam apud alios inveniuntur, tam saepe in his fragmentis exstant (136. 178. 262), ut a Theopompo frequentius usurpata fuisse videantur.

II) verba quae a Theopompo inusitata vi et notione usurpantur: atque ab antiquis grammaticis haec afferuntur: *σπουδάζω* pro *κατελείγεσθαι* 1, *ιερά* pro *ξόανα* (simulacra ligno fabricata) 181, *στεφανοῦν* pro *τιμᾶν* 275, *αὐτοβοεῖ* pro *κατὰ κράτος* 321, *κατᾶραι* pro *εἰλεῖν* 327, *ἄνεχε* (scil. *τὴν χειρὰ μοι*) pro *παύετε* 330 (ceterum nescitur an hic locus ex Theopompo comico fluxerit), *ἀνεχέθη* pro *ἀνεπνεύσε* 336. Porro rara notio est verborum *ἡδονῶν κρείττων* 21, *χορημάτων ἤτιων* 135 [quamquam *Arist. Nub.* 1081, *Plut.* 363, *Soph. Tr.* 489, *Plat. Prot.* 353 e, *Xen. Memor.* 1, 5, 1, *Cyrop.* 8, 8, 12, *Plut. Mor.* I, 16, 3, (de educ. puer. cap. 19), II, 987, 52 (praec. ger. reip. cap. 13,

¹) Locos Plutarcheos ita significo, ut volumen paginam versum in vitis editionis Teubnerianae rec. Car. Sintenis 1869 5 voll., in moralibus volumen paginam versum editionis Didot. Parisiis 1856 emend. Fred. Duebner 2 voll. addam.

ex Xenoph. depromptum) invenitur], *οἱ βοῦς κέραια φύουσι* 43 (*Hom. Aristoph. Aristot.*), *τὴν οἴκησιν ποιεῖσθαι* (domicilium sibi ponere) 103, *τὰ πρὸς ταῦτα συντείνοντα* (quae huc pertinent) 178, (*Aristot. Isocr. Demosth.*), (*Plat. συντ. εἰς τι*, *Diog. Laërt.* I, 46 *περὶ τι*), *επανότασθαι τι* (aliquo ad infames libidines abuti) 249.

III) In rebus grammaticis vix opus est commemorare Theopompum, cum ea scriberet aetate, qua antiquior lingua attica in novam transiret, et antiquioribus formis et recentioribus usum esse; verum recentiores iam praevalent formae, cum acc. plur. substantivorum in —εἰς exeuntium semper in —εἰς cadant (*βασιλεῖς*, *γονεῖς*). Hoc usum proprium est, accusativum liberrimum in modum absolute poni veluti fr. 23 *τραγῆματα εἶδος παντοδαπὸν*, fr. 33 *ἄλλος κεχαρισμένον ἄλλως τε καὶ τὴν θερινὴν ὥραν* (tempore aestivo), fr. 134 *Χῖοι ἐχρήσαντο δούλοις, τὴν μέντοι κτήσιν οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον*, fr. 236 *τοὺς πότους ἀκρατέστερος*. Huc accedit quod persaepe quibus concinna membra segregantur verba *τὰ μὲν* — *τὰ δέ* tam absolute adhibentur, ut ne ab his quidem in fr. 125 abhorruerit: *οὐ πολλὰ μὲν καὶ πολυτέλεις στρωμνὰ καὶ χλανίδες τὰ μὲν ἄλουργεῖς τὰ δέ ποικιλταὶ τὰ δέ λευκαί*.

IV) De figuris modisque oratorii haec fere notanda videntur: hiatus ut ab Isocratis discipulo diligenter vitatur, etiamsi in multis fragmentis et iis quae accurate ex Theopompo fluxisse videntur, nonnulli hiatus inveniuntur (fr. 23 *Θάσιοι ἐπεμνην, ἢ αὐτόν*; fr. 33 *εἶναι ἐν, καὶ εἰπόντος*; fr. 91 *ἀεὶ εὐτέλεις, προσελίθοι αὐτοῦ*). Ex quo apparet, cum et a Dionys. Halic. l. l. et a Cic. orat. 44, 151 Theopompus vocalium concursus summo opere fugisse tradatur, ne ab Athenaeo quidem severa fide verba transscripta esse; id quod ex alia quoque causa cognoscitur. Nam cum fragmenti 249 magna pars et ab Athenaeo et a Polybio tradita sit, cumque illi scriptores aliquantum inter se discrepent, non satis potest probari Athenaeum maiore fide quam Polybium Theopompi verbis inhaesisse. Cetera quoque quae Isocrates de verborum collocatione, de numeris in arte oratoria observandis praecipit, Theopompus observavit: itaque et adnominations inveniuntur fr. 182 *φιλογύναιον μὲν, φιλόπαιδα δέ*, fr. 249 *ἀνδροφόνοι γὰρ τὴν φύσιν ὄντες, ἀνδρόπονοι τὸν τρόπον ἦσαν*, fr. 277 *μὴ μόνον τριδούλον, ἀλλὰ καὶ τριπόρον*; et oxymora fr. 243 *μία πᾶσι* et alia, sales fr. 200 *ἐγνώσαν τὴν τοῦ φαρμάκου ταύτην*

γίσησάν, et tropi fr. 77 *νῦν δὲ τοσαῦται κήρες τῷ βίῳ παραπερύκασιν*, fr. 249 *αὐτοὺς τῆς ἄλλης ἀδικίας καὶ βδελυρίας ἀθλητῆς ἐποίησεν*. Verum de periodorum compositione a praeceptore dissentit, etiamsi Cicero dicit de eodem Isocrateo Theopompeoque more dicendi.²⁾ Licet enim in fragmentis longiores verborum comprehensiones inveniantur velut in fr. 178, tamen nusquam habent illam inter se submissionem partium orationis conclusionemque, qua plenae et quasi satiatæ periodi Ciceronianæ excellent: sed sententiæ levibus coniunctionibus ita, ut omnes eodem tenore progrediantur, præcedenti quæque asseruntur. Relaxantur igitur non raro periodi, quibus breviam enuntiata absoluta et tanquam uncinis circumclusa inseruntur: velut fr. 23 *κατεκεκάλυπτο γὰρ*, fr. 117 *ἅπανι γὰρ εἶσι χαλεποί*, fr. 124 *οἱ δὲ καὶ πολὺ πλείω δαπανῶσιν*. Neque vero hoc solum modo id agit Theopompus, ut sententiæ planas ac perspicuas reddat, sed etiam enuntiata atque commata et inter se plerumque verbis *μέν* - *δέ* opponuntur et verba verbis quasi dimensa et paria respondent. Haec compositio fragmentis 222, 126, 249 optime illustratur. Nam in fr. 222 primum tanquam propositio quaedam thematis inest in verbis *ἐπειδὴν δὲ συνονοιάζουσι καθ' ἑταιρείας ἢ κατὰ συγγενείας, ποιοῦσιν οὕτως*, sequitur argumentum ex duabus partibus compositum, quarum altera ducitur a *πρῶτον μὲν*, altera ab *ἀφροδιωιάζουσι δὲ*. Prior autem pars, qua turpes foedique Etruscorum mores describuntur, ipsa duo habet membra: *ὅταν παύσονται* - *γυναῖκας* et *ὅταν δὲ* - *ἐκείνοις*, et haec quoque membra in particulas scinduntur accurate dimensas, quibus distinguendis *ὅτε μὲν*, *ὅτε δέ*, *ὅτε δὲ* inserviunt, atque *παύσονται πίνοντες* et *μέλλουσι καθεύδειν* inter se opponuntur. Eodem modo altera quoque pars in duas particulas incisa est: *ὅτε μὲν ὁρῶντες* - *ἀλλήλους* et *ὡς δὲ τὰ πολλὰ* etc. Quae membrorum oppositio ubi non eadem diligentia observatur, ita currere solet oratio, ut compluribus membris particula *καὶ* vel simili aliqua conianctis res exponatur, tum aut brevi argumento conclusio fiat, velut in fr. 204 verbis *καὶ τὴν διαίταν διῆγεν οὕτως*, aut ut conclusione res ad summum augeatur velut in fr. 155 verbis

²⁾ Cic. orat. 62, 207: placet omnia dici Isocrateo Theopompeoque more illa circumscriptione ambituque, ut tanquam in orbe inclusa currat oratio, quoad insistat in singulis perfectis absolutisque sententiis.

καὶ εἰς τοσαῦτον προῆλθε etc. Itaque quod Cicero de Theopompea oratione, „ut tanquam inclusa“ inquit, „currat oratio, quoad insistat in singulis perfectis absolutisque sententiis“ aut quod Dion. Halic. l. 1. dicit: *καὶ τῆς κυκλικῆς εὐρυθμίας τῶν περιόδων*, his verbis non Ciceronis quod exstat in orationibus genus dicendi significatur sed haec periodorum compositio, quae optime fr. 178 exemplo illustratur: *τοὺς Θεσσαλοὺς εἰδὼς ὁ Φίλιππος ἀκολάστους ὄντας καὶ περὶ τὸν βίον ἀσελγεῖς συνονοίας αὐτῶν κατεσκενάζε καὶ πάντα τρόπον ἀρέσκειν αὐτοῖς ἐπειράτο· καὶ γὰρ ὀρχούμενος καὶ κωμάζων καὶ πᾶσαν ἀκολασίαν ὑπομένων ἦν δὲ καὶ φῦσει βομολόχος καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν μεθύσκόμενος καὶ χαίρων τῶν ἐπιτηδευμάτων τοῖς πρὸς ταῦτα συντείνουσι καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῖς εὐφρῆσι καλουμένοις καὶ τοῖς τὰ γελοῖα λέγουσι καὶ ποιοῦσι, πλείους τε τῶν Θετταλῶν τῶν αὐτῷ πλησιαζόντων ἤρει μᾶλλον ἐν ταῖς συνονοίαις ἢ ταῖς δωρεαῖς*. Primis enim verbis exprimitur, quomodo Philippus Thessalorum animos sibi conciliare studerit, deinde singula quibus ad hoc consilium perpetrandum usus sit, lascivia, commissationes, comotationes accuratius exponuntur; denique id quod initio significatum erat verbis *πλείους τε τῶν Θετταλῶν* - *δωρεαῖς* repetitur atque absolvitur quodammodo. — Ut autem orationem hoc modo relaxatam copiosorem redderet et numerorum quodam vinculo constringeret, Theopompus saepissime ad unam rem exprimendam duo vel plura verba similia significantia adhibuit. Inveniuntur igitur in fr. 15 *ὁμῶς καὶ πικρῶς*, fr. 21 *φιλοπόνοσ καὶ θεραπεύειν δυνάμενος* - *σώφρων καὶ τῶν ἡδονῶν ἀπασῶν κρείττων* - *μέθαις καὶ πότοις*, fr. 33 *ἡδυσθησίας καὶ τρυφᾶς* - *εὐδαίμων καὶ μακάριστος*, fr. 65 *σωφρονεστάτων καὶ μετριοτάτων* et multa alia. Itaque cum tota oratio eximium in modum dilucida sit, elegantiaque ac sono numeroque excellat, nescio an Theopompus clarissimus auctor medii illius dicendi generis haberi possit.

V) Qui quanto studio, quanta diligentia, quanta severitate in historia scribenda usus sit, optime intellegi potest cum ex minutis illis descriptionibus in fr. 125 et 182 tum quod quid ipse de quoque homine vel de quaque re censeat tantum abest ut celet, ut ubi res poscit, graviter accuset; atque ex fr. 167 cognoscitur etiam inveteratis et quasi sacratis narrationibus de praecclarissimis rebus a Graecis gestis, quae a veritate abhorrere videantur, for-

titer ac severe adversari. Quod quidem multi scriptores ei exprobraverunt maledicum atque contumeliosum appellantes, velut Suidas τὸ ἤθος πικρὸν καὶ κακοήγητον eum existimat; idem tamen addit: τῇ δὲ φράσει πολὺς καὶ συνεχὴς καὶ φορᾶς μεστός, φιλαλήθης³⁾ δ' ἐν οἷς ἐγράψεν. Neque solum a Dionysio Halicarnassensi ob fidem in rebus gestis narrandis probatam magnopere laudatur, sed etiam ab Alexandrinis in septem magnorum Graecorum historicorum numero collocatur atque a Quintiliano (X, 11) post Thucydidem et Xenophontem tertio loco numeratur.⁴⁾

C A P U T II.

QUOMODO PLUTARCHUS FONTIUM SUORUM VERBA EXPRESSERIT.

Priusquam quae a Plutarcho ex Theopompi libris desumpta sint quaeramus, haud abs re erit, quomodo Plutarchus fontes in vitis parallelis expresserit, paucis illustrare.

Atque satis accurate quem quoque loco adhibuerit auctoris verba secutum esse Plutarchum cum ex iis conicere licet quae H. Nissen in libri, quem inscripsit: „Kritische Untersuchungen über die Quellen der vierten und fünften Dekade des Livius“ p. 78 de universo apud veteres scriptores fontium usu exposuit, tum manifestum est in eo qui tantum numerum scriptorum adhibuerit et tanta celeritate tot libros conscripserit.⁵⁾ Itaque exempli gratia

³⁾ Postquam haec scripsi, incidi in *annal. philolog.* vol. 101 (1870) pag. 673—684 in A. Riesii commentationem quam inscripsit: „Der Historiker Theopompos“, in qua cum copiosius ageret de rationibus quas Theopompos in historia tractanda secutus esset, tum maxime divulgatam illam de eius malignitate atque de partium nobilium et Lacedaemoniorum studio famam esse falsam ex fragmentis indignose demonstravit: iure potius meritoque clarum illud nomen *φιλαλήθης* ei inditum esse, cum de omnibus civitatibus, hominibus, rebus et severe et sine ira ac studio iudicaret. In his et ceteris quae insunt in commentatione illa argumentationibus gaudeo me cum viro illo doctissimo consentire.

⁴⁾ cf. Curtius: *Griech. Gesch.* III p. 518 sq.

⁵⁾ Aliud testimonium, quod Sintenis in „epistola ad Sauppium“ „tanto magis observatione dignum putat, quo plus habeat non tantum ad alias quaestiones diiudicandas momenti, verum etiam ad fontium usum cognoscendum“, hiatus quidem in Plutarchi libris usus ac frequentia non tanti

Plut. vit. I, 243, 30 seq. (Themist. cap. 25) verba simillima sunt vel congruunt cum Thucyd. I, 137 et ibid. I, 307, 12 (Per. cap. 9) cum Thucyd. II, 65. Attamen constat Plutarchum saepissime verbis quae invenerit non inhaesisse sed libere ea commutasse. Quae enim III, 145, 20 (Ages. cap. 4) dicuntur: ὁ δὲ φησὶν ὁ Ξενοφῶν, ὅτι πάντα τῇ πατρίδι πειθόμενος ἴσχυε πλεῖστον, ὥστε ποιεῖν ὁ βούλοιοτο nullo alio ex loco manarunt nisi ex Xenoph. Ages. cap. 7, 2, ubi haec verba inveniuntur: ὅτι δυνατώτατος ὢν ἐν τῇ πόλει φανερός ἦν μάλιστα τοῖς νόμοις λατρεύων. Sed quanta differentia verborum, cum ipse se Xenophontis verbis uti Plutarchus profiteatur! Quid quod III, 161, 4 (Ages. cap. 18) et 174, 10 (Ages. cap. 29) ex Xenophonte aliquid sumptum esse dicitur, quod nusquam apud eum invenitur? Item eorum quae de Lacedaemoniorum publica disciplina ex Thucydide desumpta dicuntur in Lycurg. I, 110, 30, apud Thucydidem similia non exstant. Ergo Plutarchus verba quibus nititur auctorum non accurate transscripsit sed libere modo conservavit modo vel leviter vel magnopere mutavit. Quod qua ratione factum sit ut penitus perspiciamus, nonnullas de iisdem rebus relationes quae et apud Plutarchum et apud alios scriptores inveniuntur inter se comparabimus.

Prorsus concinere verbis iam supra diximus Plutarchum I, 307, 11 (Pericl. cap. 9) et Thucydidem II, 65:

(ἐπεὶ δὲ Θουκυδίδης μὲν ἀριστοκρατικὴν τινὰ τὴν τοῦ Περικλέους ὑπογράφει πολιτείαν),	λόγῳ μὲν οὖσαν δημοκρατίαν, ἐργῳ δ' ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρός ἀρχήν.
ἐγίγνετό τε λόγῳ μὲν δημοκρατία,	ἐργῳ δὲ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρός ἀρχήν.

nisi quod initium, quoniam verba non absolute posita sed verbo *ὑπογράφει* subiuncta sunt, a Plutarcho necesse erat paullum mutari. Aliquanto maior intercedit differentia inter Plut. III, 183, 25 (Agesil. cap. 36) et Theop. fr. 23 (Athen. XIV. 657 B):

existimanda videntur ad fontes eruendos. Quis enim est qui neget etiam mediocrem scriptorem, si hiatus fugere vellet, facillime quoscunque in fontibus inveniret, commutandis verbis evitare potuisse? Quamquam haud negaverim mirum esse quod in vita Artaxerxis non minus 180 et in uno Phocionis capite 5 undecim atque in eiusdem capite 9 duodecim adeo hiatus inveniantur.

ἄλευρα μὲν καὶ μύσχοις οἱ δ' Ἀγησίλαος τὰ μὲν πρόβατα καὶ καὶ χήνας ἔλαβε, τραγή- τοὺς βοῦς ἔλαβε, τὰ δὲ πέμματα
ματα δὲ καὶ πέμματα καὶ τὰ τραγήματα πρῶτον μὲν
καὶ μύρα διωθεῖτο, καὶ οὐδὲ ἔγνω . . . λιπαρούντων δὲ
βιαζομένων λαβεῖν καὶ τῶν τοῦ Τάχου (Wichers coni., codd.
λιπαρούντων ἐκέλευσε τῶν Θασίων). Δότε, φησὶ, φέροντες
τοῖς εἰλωσί διδόναι κο- ἐκεῖνοις, δέξας αὐτοῖς τοὺς
μίζοντας. εἰλωτας.

Priorem huius fragmenti partem et ea quae praecedunt καὶ οἱ Θάσιοι — τοὺς βοῦς ἔλαβε minus accurate ab Athenaeo transcripta esse iam Muellerus in annotationibus ad hoc fragmentum exposuit, cum praesertim Athenaeus duos Theopompi locos confuderit. Plutarchus Theopompea melius videtur servasse, cum eam concinnitatem membrorum, cui Theopompos tantopere studebat, optime conservaverit: (ἄλευρα μὲν καὶ μύσχοις καὶ χήνας — τραγήματα δὲ καὶ πέμματα καὶ μύρα) et pro solo verbo λιπαρούντων duo synonyma βιαζομένων καὶ λιπαρούντων cum abundantia quadam ex more Theopompi coniunxerit. Reliqua autem verba ab Athenaeo videlicet accurate transcripta (πρῶτον μὲν etc.) cum sibi levioris viderentur momenti omisit, sola verba ἀποφέρειν ἐκέλευσεν, quae ad rem necessaria sunt, exemit sed in διωθεῖτο libere commutavit; denique pleonasmum δότε φέροντες diligenter reddidit verbis διδόναι κομιζοντας.

Nec tamen multi inveniuntur loci, in quibus eadem fide quae in fonte legit verbis inhaeserit. Persaepe enim rem solam tenuit, verba aut nusquam eadem adhibuit aut raro. Cuius rei luculentum exemplum exstat Plut. II, 481, 25 sq. (Cim. cap. 10), I, 307, 22 (Pericl. cap. 9), Theop. fr. 94 (Athen. XII, p. 533 A); in Cimone quamquam et res ipsae et rerum ordo omnino consentiunt cum Theopompo (nam verba καὶ διατροφὴν εἶχεν — τὸ δεῖπνον (482, 1) apparet a Plutarcho ipso et in fr. 94 καὶ φασι μὲν αὐτὸν καὶ εἰς ταφὴν εἰσφέρειν ab Athenaeo aliunde deprompta et inserta esse), verba nulla fere nisi quibus omissis ipsa res non potuit exprimi, cum illo congruunt; in Pericle autem, cum in vita Periclis quae de Cimone liberalitate dicuntur, levioris momenti sint, narratio vehementer contracta et amputata est, singularum rerum ordo inversus, sed verba fortasse accuratius cum Theopompo consentiunt. Age vero aliis locis etiam res gestas Plutarchi arbitrium fide

historica valde neglecta aliter enarrat atque in auctore invenit. Quicumque enim I, 405, 1 — 22 (Alcib. cap. 27 sq.) cum Xenoph. Hellen. I, 1, 9. 10 conferet, persuasum habebit hunc locum ex Xenophonte derivatum esse, cum verba ξένια καὶ δῶρα, συλλαβῶν εἴρξεν ἐν Σάρδεσι congruant, sed cum Xenophon uno navigio Alcibiadem ad Tissaphernem vectum esse tradat videlicet clam cum eo de foedere vel alia de re acturum, Plutarchus liberrimum in modum rem ita refert, ut Alcibiadem φιλοτιμούμενον εὐθύς ἐγκαλλοπίασθαι τῷ Τισσαφέρνη καὶ θεραπείαν ἔχοντα ἡγεμονικὴν transisse dicat. Quare Plutarchus non excerptis scholiastae modo nec temere fontes transscripsit sed consulto suo arbitrio atque suae de singulis rebus sententiae accommodavit.

Plerumque autem ita fontes adhibuit, ut sicubi verba aliena servabat, complura deinceps suae narrationi insereret. Quod ut demonstrarem, ex magno exemplorum numero haec eligam:

Plut. I, 301, 1 sq. (Per. cap. 3)
αὕτη κατὰ τοὺς ὕπνου ἔδοξε
τεκεῖν λέοντα καὶ μεθ' ἡμέρας ὀλίγας ἔτεκε Περικλέα.

Herod. VI, 131 extr.
εἶδε ὄρνιν ἐν τῷ ὕπνῳ ἐδόξε
δὲ λέοντα τεκεῖν καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας τίκει Περικλέα.

Atque si duobus locis Plutarcheis eadem res narratur, verba, quae congruant, nisi ex una vita in alteram translata sint, ex communi fonte fluxisse coniciendum est. Itaque ex iis quoque, etiamsi ipsius fontis verba interierint, quomodo Plutarchus ea expresserit cognosci potest. Veluti II, 392, 7 sq. (Lys. cap. 10) I, 415, 7 sq. (Alcib. cap. 36) nonnulla verba vel congruunt omnino (ἵππων προσελέσας) vel paullum discrepant (ἠτιᾶτο τοὺς στρατηγούς — ἐδίδασκε τοὺς στρατηγούς; οὐ καλῶς — κακῶς; ἐν αἰγιαλοῖς δυοῶμοις — ἐν χωρίοις ἀλιμένοις; ἐφορμούντων στρατεύματι μοναρχομένῳ — ἀντεφορμούντος στόλου πρὸς ἐπίταγμα μοναρχικόν), sex autem deinceps verba eaque non ad rem necessaria πόρρωθεν ἐκ Σηστοῦ τὰ ἐπιτήδεια λαμβάνοντες eadem eodem ordine locata sunt. Eiusdem modi similitudines cum maioribus differentiis coniunctae inveniuntur II, 491, 24 sq. (Cim. cap. 17) et I, 308, 12 sq. (Per. cap. 10):

Cim.

a) ἐξοστράκισαν εἰς ἔτη δέκα (scil. τὸν Κίμωνα) τοσοῦτον γὰρ ἦν χρόνου τεταγμένον ἅπασι τοῖς ἐξοστρακισομένοις.

Per.

ὁ μὲν οὖν ἐξοστρακισμὸς ὠρισμένην εἶχε νόμον δεκαετίαν τοῖς φεύγουσιν.

b) ἐν δὲ τούτῳ τῶν Λακεδαιμονίων, ὡς ἐπαρήχοντο Δελφούς ἀπὸ Φωκίων ἐλευθερώσαντες, ἐν Τανάγρα καταστρατοπεδεύσαντων Ἀθηναῖοι μὲν ἀπέρτων διαμαχοῦμενοι,

c) Κίμων δὲ μετὰ τῶν ὀπλων ἦκεν εἰς τὴν αὐτοῦ φυλὴν τὴν Οἰνηίδα, προθύμως ἂν ἀμυνεῖσθαι τοὺς Λακεδαιμονίους μετὰ τῶν πολιτῶν.

d) ἡ δὲ βουλὴ τῶν πενταχοσίων πυθομένη καὶ φοβηθεῖσα, τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ καταβοῶντων ὡς συνταράξαι τὴν φάλαγγα βουλομένου καὶ τῆ πόλει Λακεδαιμονίους ἐπαγαγεῖν, ἀπηγόρευσε τοῖς στρατηγοῖς μὴ δέχεσθαι τὸν ἄνδρα.

e) κάκεινος μὲν ᾔχετο δεηθεὶς Εὐθύππου τοῦ Ἀναφλυστίου καὶ τῶν ἄλλων ἐταίρων, ὅσοι μάλιστα τὴν τοῦ λακωνίζεῖν αἰτίαν ἔσχον, ἐρωμένως ἀγωνίασθαι πρὸς τοὺς πολέμιους καὶ δι' ἔργων ἀπολύσασθαι τὴν αἰτίαν πρὸς τοὺς πολίτας· οἱ δὲ λαβόντες αὐτοῦ τὴν πανοπλίαν εἰς τὸν λόχον ἔθεντο (cf. Per. sub e).

f) καὶ μετ' ἀλλήλων συστάντες (cf. Per. sub d) ἐκθύμως ἑκατὸν ὄντες ἔπεσον.

In Cimone videlicet Plutarchus accuratius fontem secutus est, cum res planius atque subtilius exponeret quam in Pericle. Verba in Pericle sub e) et in Cimone sub e) relata comparanti mira occurrit verborum traiectio, ex qua quomodo Plutarchus conscrip-

ἐν δὲ τῷ διὰ μέσου Λακεδαιμονίων στρατῷ μεγάλῃ ἐμπαλιόντων εἰς τὴν Τανάγρακην καὶ τῶν Ἀθηναίων εὐθύς ὀρησάντων ἐπ' αὐτούς,

ὁ μὲν Κίμων ἐλθὼν ἐκ τῆς φυγῆς ἔθετο μετὰ τῶν φυλετῶν εἰς λόχον τὰ ὄπλα καὶ δι' ἔργων ἀπολύεσθαι τὸν λακωνισμόν ἐβούλετο συγκινδυνεύσας τοῖς πολίταις (cf. Cim. sub e),

οἱ δὲ φίλοι τοῦ Περικλέους συστάντες (cf. Cim. sub f) ἀπήλασαν αὐτὸν ὡς φυγάδα,

Διὸ καὶ δοκεῖ Περικλήης ἐρωμένεστατα τὴν μάχην ἐκείνην ἀγωνίασθαι καὶ γενέσθαι πάντων ἐπιφανέστατος ἀφειδίρας τοῦ σώματος.

ἔπεσον δὲ καὶ τοῦ Κίμωνος οἱ φίλοι πάντες ὁμαλῶς.

serit clarissime perspicuiatur. Nam καὶ δι' ἔργων ἀπολύεσθαι τὸν λακωνισμόν in Pericle ad Cimone ipsum pertinent, in Cimone ita dicuntur, ut amici eius, quo Laconismi suspicio refutetur, ut fortiter pugnent, a Cimone admoneantur; tum mirum in modum similia sunt verba ἔθετο μετὰ τῶν φυλετῶν εἰς λόχον τὰ ὄπλα (Per. e) et οἱ δὲ λαβόντες αὐτοῦ τὴν πανοπλίαν εἰς τὸν λόχον ἔθεντο (Cim. e), res autem prorsus inversa est; porro verbum συστάντες in Pericle de Periclis amicis usurpatur, in Cimone de Cimone et ἐρωμένως (vel ἐρωμένεστατα) ἀγωνίασθαι in Cimone de iisdem et in Pericle de Pericle.

Habemus ergo, qua ratione Plutarchus fontes expresserit: narratione enim aliqua perlecta quatenus memoria tenebat verba reservabat, alia quae ei aut antiquiora esse aut minus accurate rem significare videbantur, commutabat, res ipsas ad suam sententiam conformabat, in quo id agebat, ut cuiuscunque vitam scriberet eum oratione ipsa maxime insignem redderet.⁶⁾

C A P U T III.

QUAE PLUTARCHUS IPSE DE THEOPOMPO AUCTORE SUO PROFESSUS SIT.

Quoniam in vitis Themistoclis, Alcibiadis, Lysandri, Agesilai, Demosthenis, Dionis, Timoleontis et Moral. de Is. et Os., [X oratt. vit.], Non posse suav. viv. sec. Epic. Plutarchus ipse Theopompum commemorat auctorem et praeterea ad nonnullas in quibus eum non appellaverit vitas componendas fontem a Plutarcho adhibitum esse a viris doctis gravissimis argumentis comprobatum est, satis apparet Theopompum Plutarcho locupletissimum fuisse auctorem et saepissime adhibitum. Quod non sine causa factum est. Nam Plutarchus in vitis scribendis hoc sibi proposuit, ut ad praeclara illa virorum exempla aequalium mores conformaret et excoheret. Theopompus autem cum summo studio hominum mores, ingenia, vitae rationes explicaret, id egit, ut magnas parvarum atque pusillarum rerum copias colligeret et in viris describendis ne minora quidem neglegeret; quibus rebus Plutarchus libentissime

⁶⁾ Nunc video A. Haeblerum in dissertatione quam inscripsit: Quaestiones Plutarcheae duae (Lipsiae 1873) similia de his rebus proferre (p. 22 sq.).

utebatur. Qui quamquam II, 416, 16 (Lys. cap. 30) ipse fatetur se Theopompum magis sequi ubi laudet quam ubi vituperet, quamquam I, 250, 15 (Themist. cap. 31), IV, 220, 4 (Demosth. cap. 13), 225, 10 (Demosth. cap. 18) eum errare iudicat, atque IV, 227, 14 (Demosth. cap. 21) vehementer exagitat (*ὡς γράφει καὶ τραγῶδει Θεόπομπος*), tamen plurimi a Plutarcho existimari ex aliis locis satis cognoscitur. III, 179, 3 (Ages. cap. 33) enim (*τοῦτο μὲν οὐκ οἶδα ὅπως ἠγνόησαν οἱ ἄλλοι, μόνος δὲ Θεόπομπος ἤσθητο*) diligentia eius laudatur, neque vero neglegendum videtur, ubicunque Theopompus una cum aliis auctoribus citetur, semper insigni eum quodam modo nominari: I, 238, 2 (Themist. cap. 19) *ὡς μὲν ἰστορεῖ Θεόπ.* — *ὡς δ'οἱ πλεῖστοι* et III, 178, 28 (Agesil. cap. 32) *οἱ μὲν ἄλλοι λέγουσι — οἱ δὲ — Θεόπομπος δὲ φησὶν* unius omnibus aliis sententia opponitur, et I, 244, 10 (Themist. cap. 25). I, 410, 11 (Alcib. cap. 32), II, 5, 11 (Timol. cap. 4), II, 400, 3 (Lys. cap. 17), primo loco appellatur, post eum alii (Theophrastus, Ephorus, Xenophon, Timaeus) nominantur. Quod quidem non casu factum esse constat; sed cum Thucydides semper (excepto uno loco III, 37, 20 (Nic. cap. 28) *ὡς Φίλιστος ἔγραψε καὶ Θουκυδίδης*, in quo cum neque hunc neque illum sequeretur Plutarchus minus religiose ordinem servavit) reliquis omnibus anteponat, Ephorus minoribus scriptoribus praecedat, optimo iure Plutarchum quem quoque loco maxima auctoritate dignum habeat conicere licet eum primum nominare. De iis autem locis quibus vituperatur Theopompus hoc monendum est, Plutarchum, Diodorum alios eundem in modum libros conscribentes quem principalem adhibeant fontem plerumque non nominare, nisi forte sicubi errare putent eum aliis auctoribus inspectis refutent et, quo magis ipsa re ac ratione veritatem exquirere neque alienam auctoritatem sequi videantur, graviter castigent.

Quae autem ex Theopompo deprompta ab ipso Plutarcho significantur cum breviora sint quam in quibus genuina atque continua possit oratio Theopompea cognosci, cumque ne in his quidem eius verba religiose servata esse propter ea quae supra (pag. 13 sq.) diximus, persuasum nobis sit, tamen nonnulla vestigia Theopompi conquiramus casu quodam in iis relicta:

I, 237, 32 (Themist. cap. 19) *γενόμενος ἀπὸ τῶν πράξεων ἐκείνων* (his rebus confectis) quamquam complexio est verborum minime singularis et eadem cum notione apud Herod. 2, 78

Polyb. Diod. Ioseph. Aelian. saepius usurpatur, quamquam in aliis Theopompi fragmentis non exstat, tamen nescio an indicium eius orationis haberi possit propterea quod ex sex illis, ubi eadem verba inveniuntur apud Plutarchum locis quattuor ex Theopompo fluxisse postea apparebit [I, 219, 25 (Themist. cap. 2) *ἀπὸ τῶν μαθημάτων γινόμενος*, II, 399, 9 (Lysand. cap. 16) *ἀπὸ τούτων γινόμενος*, Moral. I, 722, 12 (de gen. Soer. cap. 32) *γενόμενοι δ'ἀπὸ τούτων*]. Sed cum Moral. II, 885, 35 (Quaest. conviv. VIII, 6, 4) *ἀπὸ τῶν πράξεων γινόμενοις* et Moral. II, 1370, 11 (adv. Colot. cap. 24) *γενόμενος δ'οὐν ἀπὸ τῶν παλαιῶν* — nam Moral. I, 49, 42 (de aud. cap. 6) *γενόμενοι καὶ αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἀκροάσεως* non accurate cum nostro loco convenit, quia *γενόμενοι καὶ αὐτοὺς* (cum soli essent) verba artius inter se coniungenda sunt — de Theopompo fonte cogitari non possit, nostro loco haec Plutarcho ipsi deberi prorsus negare non ausus sim.

II, 416, 15 (Lys. cap. 30) *ἐπιλαμπρύνω τὸν οἶκον*: hoc verbum eadem cum vi nullo alio loco exstat nisi Plut. IV, 137, 25 (Cleomen. cap. 13) *τὴν τράπεζαν ἐπιλαμπρύνω* et Dionys. H. Art. Rhet. 9. — ibid. *εἰς χρημάτων λόγον* (= quantum pertinet ad divitias); similia inveniuntur III, 120, 12 (Eumen. cap. 3) *εἰς ἀργυρίου λόγον*, (de quo loco postea quaeremus), II, 190, 9 (Arist. cap. 24) *εἰς ταλάντων λόγον*, V, 8, 26 (Dion. cap. 10) *εἰς ἀρετῆς λόγον*; hi autem loci Theopompo adiudicandi sunt.

III, 176, 20 (Agesil. cap. 31) *ῥεύμα καὶ κλύδων πλέμου*: eadem verborum coniunctio in eadem fere narratione exstat Moral. I, 261, 26 (Aprophth. Lacon. 74) *μετὰ τοσούτου ῥεύματος καὶ κλύδωνος*. (Ceterum Aprophthegmata Laconica, in quibus haec reperiuntur, Pseudo-Plutarchea esse R. Volkman, „Leben, Schriften und Philosophie Plutarchs“ demonstravit); sed similis offertur etiam I, 448, 19 in vitae Coriolani cap. 32: *καθ'ἄπερ ἐν χειμῶνι πολλῇ καὶ κλύδωνι τῆς πόλεως*; itaque illa coniunctio non plane abhorret ab usu Plutarcheo.⁷⁾

⁷⁾ Semel moneo, quod de similibus casibus omnibus valere puto, orationis proprietates, quae in Plutarchi libris inveniuntur, non paucas ex iterata Theopompi lectione explicandas videri. Quodsi quis igitur stili Plutarchei originem accuratius indagaturus sit, eum sperare videor in primis, quantum a Theopompo didicerit Plutarchus, perquisiturum esse.

IV, 221, 24 (Demosth. cap. 14) *κατηγορίαν προβάλλεσθαι ἐπί τινα;* nullo alio loco inveni hanc verborum coniunctionem; neque IV, 221, 30 (ibid.) *παρ' οὐδέν τιθεσθαι τι* Plutarcheum videtur, cum II, 198, 9 (Cato mai. cap. 3) *παρ' οὐδέν ποιεῖσθαι*, II, 311, 13 (Pyrrh. cap. 21) *εἰς οὐδέν τιθεσθαι*, III, 195, 14 (Pompei. cap. 8) *εἰς οὐδένα λόγον τιθεσθαι*, Moral. I, 102, 17 (de prof. in virt. cap. 17) *ἐν οὐδενί τιθεσθαι* scriptum sit, nusquam autem *παρ' οὐδέν τιθεσθαι*. Haec tamen verborum coniunctio cum a Suida sic proferatur: *παρ' οὐδέν θέμενος τοῦτο. ἀντὶ τοῦ καταφρονήσας, παραλογισάμενος. τὰς σπονδὰς πατήσας καὶ τοὺς ὄρκους παρ' οὐδέν θέμενος Ἀλέξανδρος Πέλοπίδαν καθείρξας ἐφροῦρει*, illa quae exempli causa fiunt verba *τὰς σπονδὰς — ἐφροῦρει* ex Theopompo desumpta esse probabiliter coniecit vir illustrissimus Aemilius Heitz: nam et argumentum ad illum scriptorem quadrat et quod eadem res cum abundantia quadam verbis *τὰς σπονδὰς πατήσας* et *τοὺς ὄρκους παρ' οὐδέν θέμενος* exprimitur, id illius stili proprium esse videtur. Adde quod vox *πατεῖν* tam raro hac cum vi adhibetur (nam quantum video praeter Aesch. Eum. 110. Ag. 371. Soph. Ant. 745. Ai. 1335. Apollon. Arg. 2, 17. Aristoph. Vesp. 377. Arrian. ap. Suid. s. v. *Δεξιός*; vix occurrit), ut nota quaedam ac vestigium certi auctoris existimanda esse videatur; et duorum locorum, quibus Plutarchus illa voce utitur, unum (Moral. II, 423, 44 de glor. Athen. cap. 2) ad Theopompum redire posse primo obtutu verisimile est, alterum (vit. Timol. cap. 14 II, 14, 19) ex eodem derivatum esse ipse in capite IX ex aliis causis conieci. — In prodigii narratione V, 20, 29 (Dion. cap. 24) a Theopompo sumpta maxime redolet eius orationem synonymorum coniunctio *ἀρχὴ καὶ δυναστεία* (21, 9), quae et ipsa I, 317, 15 (Pericl. cap. 16), III, 179, 15 (Ages. cap. 33) in locis, quos ex eodem manasse postea demonstrabimus, exstat. Ceterum hic synonymorum cumulus, quem nec raro apud Plutarchum ipsum deprehendimus et in quo praesertim Theopompus se tamquam iactabat (cf. pag. 11) in plurimis his locis eminet, qui cum a Plutarcho servati sint, ad Theopompum ipsum referuntur auctorem: III, 152, 28 (Ages. cap. 10) *μέγιστος μὲν ἦν ὁμολογουμένως καὶ τῶν τότε ζώντων ἐπιφανεστάτος*, 176, 21 (Ages. cap. 31) *τὰ μέσα καὶ κυριώτατα — τὰς ἀπεικὰς καὶ μεγαλυνχίας — προκαλουμένων καὶ ζελευόντων*; IV, 227, 13 (Demosth. cap. 21) *οὐ ταπεινῶς οὐδ'*

ἀγεννῶς: V, 21, 4 sq. (Dion. cap. 24) *ἀποστίασως καὶ ἀπειθείας — καιρῶν ἀνιαρῶν καὶ πονηρῶν — ἀφρανισμὸν καὶ κατάλυσιν*. — Itaque cum in his locis tam exiguis nonnulla verba Theopompea et quae propria ac tamquam notae eius orationis sint, a Plutarcho conservata esse constet, etiam in aliis licet sperare, quibus Theopompum fontem esse appareat, eius vestigia orationi impressa ac tamquam inusta cognitum iri.

Caput IV.

PERICLES ET CIMON.

Praemissis igitur eis, quae tamquam prooemii loco de universa Theopompi oratione et arte dicenda esse videbantur, legibusque expositis, quas in hac quaestione observandas esse censeam, ex singulis vitis primum de Pericle et Cimone quaeramus, cum de his accuratis Sauppil („Die Quellen Plutarchs für das Leben des Pericles“ Gottingae 1867) et Ruchlii („Ueber die Quellen des Plutarchischen Pericles“ in *annal. philolog.* 1868 vol. 97 pag. 657—674 et „Die Quellen Plutarchs im Leben des Kimon“, Lipsiae 1867) disputationibus firmum quoddam ac stabile fundamentum iactum sit. Nam Sauppe (pag. 34) et Ruchl (pag. 658 sq.) consentiunt summam eorum quae in Periclis vitae cap. 3—8 de Periclis parentibus, specie, praeceptoribus, ingenio, consiliis, eloquentia tradantur, ex Theopompo fluxisse, exceptis videlicet illis verbis quae aliunde deprompta esse appareat. Quorum sententia optime confirmatur testimonio Dionysii qui l. l. haec tradit: *τελευταῖόν ἐστι τῶν ἔργων αὐτοῦ* (scil. Theopompi) *καὶ χαρακτηριστικώτατον . . . τὸ καθ' ἐκάστην πράξιν μὴ μόνον τὰ φανερὰ τοῖς πολλοῖς ὄρεν καὶ λέγειν, ἀλλ' ἐξετάζειν καὶ τὰς ἀφανεῖς αἰτίας τῶν πράξεων καὶ τῶν πραξάντων τὰς διανοίας καὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς*. Quibus verbis persuadetur nobis in omnibus vitae privatae, indolis, morum, habitus descriptionibus quae apud Plutarchum exstant quaecumque ad viros a Theopompo descriptos pertineant, num forte hic fuerit auctor, inquirendum esse.

Itaque etiam quae in cap. 3 de somnio Agaristae traduntur, quamquam verba paene congruunt cum Herodoto (VI, 131), Theopompo vindicem. Quid enim veri est dissimilius, quam Plutarchum,

qui unum praecipue sequi soleret scriptorem, ut hanc unam atque exiguam et casu quodam ab Herodoto allatam rem commemoraret, eius libros perlegisse, quem ne locupletem quidem auctorem se existimare ipse saepius declaraverit? Theopompum autem quamquam epitomam illam Herodoti, quam Suidas commemorat, duobus libris comprehensam scripsisse cum ab aliis tum nuper ab Haechtmano (De Theopompi Chii vita et scriptis Detmold. 1872) iure negari mihi videtur, tamen Herodoti opus et legisse diligenter et in suum saepius usum convertisse eiusdem Haechtmani argumentationibus comprobatur: is enim epitomam illam nihil aliud esse censuit (pag. 17 sq.) nisi libellum a recentiore scriptore ita compositum, ut omnes, quae per Theopompi Philippica, maxime autem per libros octavum et nonum dispersae ac praecipue ex Herodoto depromptae essent fabulae excerpentur. Accedit quod Theopompum, cum tot et tanta opera componeret, scriptorum fontium verba passim transscripsisse haud iniuria subnascitur suspicio. Num vero quae de artificibus et poëtis Atticis commemorantur, ex eodem manaverint, infra in cap. 8 pertractando quaeremus.

In notis autem et vestigiis orationis Theopompeae primum numeraverim initio capitis tertii verbi *ἔγγονος* (= neptis) usum, qui cum neque in Theopompi fragmentis neque apud Plutarchum alibi occurrat, nescio an Theopompi proprius existimandus sit; deinde verba *τὰ μὲν ἄλλα τὴν ἰδέαν τοῦ σώματος ἀμεμπτον* et *προμήζη δὲ τὴν κεφαλὴν*, cum liberum quo insignia sunt, accusativi usum apud Theopompum saepissime inveniri pag. 9 ostenderit, eidem videntur tribuenda; quamquam magnam habent similitudinem cum verbis *τὴν ἰδέαν οὐ μεμπτός*, quae eadem cum notione II, 476, 14 (Cim. cap. 5) ab Ione poëta repetita sunt; neque vero haec cum ei capiti sint immixta, quod totum ex Theopompo fluxisse a Ruehlio demonstratum est, iam ille ex Ione transscripsisse putandus est; certa enim desunt documenta. Sane hic poëta tam saepe et in tot vitis a Plutareho citatur tantique habetur, ut quin opera eius ipse passim inspexerit atque transscripserit, dubitari non possit (cf. Ruehl „Quell. des Cim.“ pag. 29—37), cum praesertim fere omnibus illis locis poëticae dictionis quaedam species lateat. Iam vero cum neque abhorreat hic locus ab iis, quae Ionem scripsisse seimus, et in vita Periclis cap. 5 et 28 idem fons adhibitus sit, atque insuper quae ibi dicuntur optime cum nostro loco conspirent, quid obstat quominus contendamus Ionem

non modo eorum quae cap. 3 de Periclis natura tradantur auctorem fuisse sed, cum eum scriptorem, qui sicubi adhibeatur non nominetur, plerumque in praecipuis illius vitae fontibus numerandum esse constat, etiam aliis locis esse transcriptum? Cui rei convenienter et Sauppe (pag. 29): „Ohne Zweifel, inquit, gehört ihm (scil. Ioni) von dem, was über jene Zeiten, die er selbst erlebte, auf uns gekommen ist, viel mehr an, als mit ausdrücklicher Nennung seines Namens überliefert wird“, et (pag. 31): „Dass endlich Plutarch nicht Ion als seinen Gewährsmann in diesem ganzen Capitel (cap. 12) genannt hat, entspricht der Gewohnheit desselben, gerade die Quelle, welcher er beistimmend folgt, nicht zu nennen“; et Ruehl (Cim. pag. 38) haec contendit: „Jedenfalls dürfte Ion in der Biographie des Pericles häufiger zu Grunde liegen als in der des Kimon.“ Itaque cavendum est, ne Theopompo nimis multa temere adiudicemus. Id denique commemoro, si quis Ione Chio Theopompum populari hic illic auctore nixum esse censeat, id mea quidem sententia non absque omni probabilitate positum videri.

In capite quarto quae exstet Periclis cum athleta comparatio: *τῷ δὲ Περικλεῖ συνῆν καθάπερ ἀθλητῇ τῶν πολιτικῶν ἀλείπτῃς καὶ διδάσκαλος* (301, 27), eam a Theopompo in deliciis haberi his locis significatur: fragmento Theopompeo 249: *ἀλλὰ καὶ τῆς ἄλλης ἀδικίας καὶ βδελυρίας ἀθλητὰς ἐποίησεν*; Plut. Vit. I, 222, 10 (Themist. cap. 3): *ἐφ' οὓς ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς ὄλης Ἑλλάδος ἤλειψε*; II, 486, 11 (Cim. cap. 13): *Κίμων δ' ὥσπερ ἀθλητῆς δεινός*; III, 185, 20 (Agesil. cap. 38): *ὥσπερ οὐδὲ τῷ παλαίοντι ῥοπήν ὁ μὴ κινούμενος*; ibid. 186, 31 (cap. 39): *καθάπερ πάλαισμα τοῖς πολεμίοις*; III, 137, 13 (Eumen. cap. 16): *ὥσπερ ἀθληταὶ πολέμων ἀήττητοι*, quos ad Theopompum referri posse suo quemque loco postea demonstrabimus. Obstare tamen prima specie videntur duo loci in vita Pompei (cap. 8, III, 195, 13): *ὥσπερ ἀθλητοῦ πρωτεύσαντος* et ibid. cap. 17 (204, 20) *νομίμων ἀθλητῶν ἀγώνων*, qui nisi ex fonte alieno hausti sunt, quid ex Theopompi lectione didicerit Plutarchus ad orationem suam perpoliendam et certis tantquam luminibus sententiarum distinguendam luculenter demonstrant. Alia et certa documenta orationis Theopompeae in verbis illis servata non inveni. Extrema huius capitis pars inde a verbis *ὄν οἱ τότ' ἀνδρωποι* cum philosophorum disciplinam nimis redoleat, quam ut ab historico scripta sit, ab ipso Plutareho sine dubio

addita est, qui et multum in his studiis versatus est, et eiusmodi sententiarum longiorum cum praecedentibus coniunctione per pronomem relativum effecta saepenumero sua verba adnectit vel ex diverso auctore deprompta.

Certius in cap. 5 Theopompea cognoscuntur imprimis ex dulcedine et elegantia orationis, a qua Plutarchus magno spatio abesse solet, ex verbis artificiosius formatis atque coniunctis: *μετεωρολογίας καὶ μεταρσιολεσχίας* (quod quidem vocabulum apud Plutarchum alibi non exstat), *προσώπου σύστασις ἄθροπτος εἰς γέλωτα καὶ προδότης πορείας καὶ καταστολή περιβολῆς* (*καταστολή* hoc tantum loco inveni apud Plutarchum), et *πλάσμα φωνῆς ἀθρόουβον*, ex apta mirum in modum omnium membrorum atque partium dispositione, qua aurium voluptati lenocinabantur Isocraetis discipuli, ex severo de plebeculae adulatione iudicio verbis *καθαρόν ὀχλικῆς καὶ πανούργου βωμολοχίας* expresso, ex accurata Periclis virtutum oratoriarum descriptione, quae a Theopompo, quippe qui et ipse orator fuisset multasque orationes scripsisset, certo diligentissime observatae sunt, ex universo denique orationis ad omnia praecepta rhetorica conformatae colore. Quae cum ita sint, ut ex Ione qui in posteriore capite citetur, iam initium derivatum sit, fieri non potest. Num vero quae 302, 30—303, 6 de homine petulanti narrantur ad Theopompum referenda sint, cum in ipsis verbis ansa non detur, pro certo proponere non ausus sim; nec tamen quidquam obstat, quominus sic statuamus, praesertim cum eiusmodi fabellae crebro ab eo narrentur; accedit quod verba *βδελυρός* et *ἀκόλαστος* et abundans quodammodo synonymorum coniunctio saepe in eius fragmentis inveniuntur: sed cum initium capitis 6 argumenti perpetuitate cum initio capitis 5 arte cohaereat, ea quae intersunt ex alio quodam fonte hausta esse censeam. Hoc autem initium Theopompeum cum verbis *γενέσθαι καθυπέροτος* absolvatur, pro more suo Plutarchus pronomine relativo, quid ipse sentiat de superstitione, addit (*ὄσσην πρὸς τὰ μετέωρα — εὐσεβείαν ἐργάζεται*) prorsus simili modo atque eam quae sequitur narrationem de ariete unicorni ex Theopompo haustam longiore ipsius commentatione concludit (*ἐκόλυε δ' οὐδέν* etc. 304, 7). Sed ne in his quidem Theopompeis certa eius orationis indicia deprehenduntur, quia et primum enuntiatum (*οὐ μόνον δὲ ταῦτα — καθυπέροτος*) admodum breve est, et cetera cum oratione obliqua proferrentur liberius a Plutarcho commutata sunt.

Ex capite 7, quod usque ad verba ex Critolao hausta Sauppe et Ruehl Theopompo tribuendum esse consentiunt, haec vestigia eius orationis expiscari potuimus: primum 304, 22 *τὴν γλωτταν εὐτροχορον*, quod adiectivum a Plutarcho nunquam translatum ad similia vocabula adhibetur, semel Moral. II, 1252, 43 (de an. procr. in Tim. cap. 23) *εὐτροχος κύκλος* invenitur; deinde omnes fere sententiae more Theopompeo bipartitae sunt, ut bina plerumque membra artius inter se et cohaereant et opponantur (*Ἀριστείδης μὲν ἀπετεινῆκει καὶ Θεμιστοκλῆς ἐξεπεπτώκει | Κίμων δ' αἱ στρατεῖαι* etc. *δεδιώξ μὲν ὑποφία περιπεσεῖν τυραννίδος ὄρων δ' ἀριστοκρατικὸν τὸν Κίμωνα . . . ἀγαπώμενον ὑπῆλθε τοὺς πολλοὺς ἀσφάλειαν μὲν ἑαυτῶ, | δύναμιν δὲ κατ' ἐκείνου παρασκευαζόμενος*); tum quod ita descriptus est Pericles, ut cum re vera magis ad partes nobilium inclinaret, tamen ut potentiam in re publica adipisceretur, plebi adularetur, cum autem eam nactus esset, nimiam gravitatem et auctoritatem prae se ferret, id optime ad Theopompum quadrare is qui diligentius animum advertet facile concedet: Theopompus enim veracior est, quam qui summam eius auctoritatem neglegat, sed se magis Cimoni quam illi favere non occultat; denique quaecunque de virorum vita privata, de corporis specie et natura conquiri poterant magna diligentia explicatae sunt; ex quibus intellegitur quae incunte capite narrentur, ea Theopompo niti auctore.

In capite 8 quamvis verba 306, 19 sq. *ἦν μὲν γὰρ ὁ Θεουκυδίδης τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν καὶ πλεῖστον ἀντεπολιτεύσατο τῷ Περικλεῖ χρόνον* cum Theopompi sententia conspirare et quae sequitur eorum qui rempublicam administrent cum luctatoribus comparatio eiusdem fortasse orationem redolere videatur, tamen fallacior est horum vestigiorum species, quam ex quibus quidquam coniciatur, cum praesertim per totum caput neque singula verba neque enuntiationum dispositio ullam habeat cum Theopompi sermone similitudinem. Neque igitur ex Theopompo illud manasse crediderim. Ruehl quidem (Pericl. pag. 673) ea quae de Periclis cognominibus ex comicorum thesauris depromantur Theopompo deberi ex iis, quae Valerius Maximus VIII, 9 ext. 2 proferat, apparere opinatur; attamen primum qui Valerium Maximum cum his verbis comparaverit necesse esse ut ex eodem uterque locus fonte fluxerit, non persuasum habebit: nam cum apud illum legamus: „itaque veteris comoediae maledica lingua, quamvis

potentiam viri perstringere cupiebat, tamen in labris hominis melle dulciorem leporem fatebatur habitare inque animis eorum qui illum audierant quasi aculeos quosdam relinqui praedicabat⁴, apud Plutarchum Periclis oratio cum rebus prorsus diversis comparatur; deinde haec quidem verba arte cum universo contextu cohaerere Ruehl iudicat; at qua tandem ratione is contextus ex fonte uno sumptus esse potest, cum quae praecedant ex Platone, haec ex Theopompo, quae sequantur ex Ione fluxisse ipse Ruehl existimet? Jam vero ut illa verba (306, 12—17) *αἱ μέντοι κομωδίαι — λεγόντων* omittantur, etiam aptius verba cohaerere inter se videntur. Sed cum in ineunte capite ex Platone aliquid depromptum sit, deinde ex comicis, tum verba 306, 31: *ὡς λήμην τοῦ Πειραιῶς ἀφελεῖν* verisimillimum sit ex Aristot. rhetor. 3, 10 transscripta esse (cf. Plut. vit. IV, 209, 11 Demosth. cap. 1), denique quae de Sophocle dicantur ex Ione et quae de oratione funebri ex Stesimbrotto hausta sint, haec omnia ut Plutarchus in eius scriptoris libris invenerit, qui res gestas Periclis exposuerit, fieri non potest. Nec pauca eiusmodi capita ex alienis atque diversis scriptis a Plutarcho consuta sunt, velut Themist. cap. 1 ex Phania Neanthe Simonide aliis omnia quae de Themistoclis gente circumferbantur, converrisse videtur, similiter Themist. cap. 18 facetias et dicta, quibus eius ambitio demonstratur, Pericl. cap. 3 quae comici de Periclis capite tradunt; conf. etiam Alcib. cap. 1, Pelop. cap. 2, 13, 34, Aristid. cap. 1, Cim. cap. 10: in quibus vel nominibus scriptorum allatis vel verbis: *ὡς φασιν, ἐμοί φασιν, ἀπονημονεύεται, λέγεται* quae de eadem re a compluribus prolata sint, conquisita deinceps enarrari significantur. Unde autem haec deprompta sunt? Neque enim putandus est omnes illos libros Plutarchus ipse inspexisse ad ius suum, ut cum Plauto loquar, confusivum efficiendum. Viam quaerenti monstrant I, 237, 31 (Themist. cap. 18) et II, 84, 13 (Pelop. cap. 2): atque hic quidem scriptum est: *ἐν μὲν οὖν τοῖς ἀποφθέγμασι τοιοῦτός τις ἦν*, illic, ubi multa fortitudinis imperatoriae exempla attulit, confitetur Plutarchus: *ταῦτα δὲ μοι παρέστη προαναφωνῆσαι*; certe idecirco haec ei venit in mentem commemorare, quod in libro aliquo collecta invenit. Adde quod I, 336, 6 (Per. cap. 35) ipse declarat: *ταῦτα μὲν οὖν ἐν ταῖς σχολαῖς λέγεται τῶν φιλοσόφων*. Circumspectis igitur omnibus rebus rationibusque subductis illud consentaneum et consequens est, ex anthologiis, quae

illis iam temporibus exstarent crebrae, et in quibus virorum clarorum dicta vel de iis iudicia collecta aut mores et virtutes exemplis illorum virorum illustrata essent, omnia ea exempla hausisse Plutarchum.⁸) Quarum anthologiarum reliquias quasdam etiam nunc habemus Plutarchi vel potius Pseudo-Plutarchi⁹) Apophthegmata Laconica, Lacaenarum, imperatorum et regum, atque alia insuper latent in multis Moralium locis, ubi de virtute vel de viro aliquo multa deinceps similia et exempla enumerantur. Ceterum id quidem nulla unquam in dubitatione mihi versatur, sicubi unum vel plura poetarum dicta afferantur quae cum argumento satis cohaereant, ea Plutarchum plerumque iam in eo scriptore invenisse, quem quoque loco secutus sit, cum praesertim ex fragmentis historicorum eluceat, quam saepe a Theopompo ipso et Ephoro poetarum versus laudati sint. (Theop. fr. 126, 170, 184, 235, 264, 340; Ephor. fr. 29, 45, 53, 63, 76, 155).

Sed pergamus ad Per. cap. 9 et 10; de quibus una cum Cim. cap. 10 et 17 ideo agendum est, quoniam eadem ex eodem fonte sumpta continent; de quibus conferas, quae pag. 15—17 commemoravi; ita enim Plutarchus fontis verbis usus est, ut in Cimonis vita quae de Pericle tradita erant, in Periclis vita quae de Cimone, cum in altera quaque vita minoris sibi momenti esse viderentur, brevius exponeret. Itaque Per. cap. 9 (307, 28—308, 10), quibus rebus et artibus Pericles plebis animos sibi conciliaverit, accuratius ex Theopompo transscriptum esse et verbo *συνδεκάζω*, quod nullo alio loco Plutarcho invenitur, et quae maxime in extremo capite expressae sunt magna erga Cimone benevolentia et sententiarum dispositione secundum morem Theopompeum instituta significatur.

Quamobrem Ruehlium (Per. p. 659 et 663) contra Sauppium, qui ex levibus quibusdam differentiis alium praeterea fontem adhibitum esse coniecisset, recte disputasse censeo.

In cap. 10 (308, 17) *δὲ ἔργων ἀπολύεσθαι* cum etiam Cim. cap. 17 (II, 492, 6) scriptum sit, videtur ex Theopompo fluxisse, et verba 308, 24—27 *καὶ μετάνοια δευρὴ τοὺς Ἀθηναίους — πόλεμον* religiosius transscripta esse quam Cim. 492, 14—16

⁸) Idem iam Niebuhr coniecit obiterque commemoravit in „Vorles. über alte Gesch.“ II. pag. 359.

⁹) cf. R. Volkman, „Leben, Schriften und Philosophie Plutarchs.“ I. pag. 235.

ceargni Theopompea sententiarum coniunctio *νευχιμένοι γὰρ ἐν Τανάγρα — τὸν Κίμωνα*. His verbis praetermissis in Cimone capitis parte extrema inde a verbis *ὄθεν οὐδὲ τῷ πρὸς Κίμωνα* (492, 11), quae clara atque dilucida enuntiatorum dispositione et absoluto verborum *τὰ μὲν — τὰ δέ* usu et artificioso verborum ordine, sono denique et gravitate excellat, paene genuina Theopompi verba contineri existimem. Contra Cim. cap. 10 (482, 22—27) Theopompo abrogem et quae de Licha dicuntur cum verbis Cratini et Critiae et dicto Gorgiae ex anthologia aliqua hausta esse puto, quod illa Lichae commemoratio propter verborum congruentiam ad Xenophontem referenda est (Memor. I, 2, 61); conf.

Plut.

καίτοι Λίχαν γε τὸν Σπαρτιάτην ἀπ' οὐδενὸς ἄλλου γινώσκουμεν ἐν τοῖς Ἑλλησιν ἀνομαστὸν γενόμενον ἢ οὔτι τοὺς ξένους ἐν ταῖς γυμνοπαίδαις ἐδείπνιζεν

Xen.

Λίχας μὲν γὰρ ἐν ταῖς γυμνοπαίδαις τοὺς ἐπιδημοῦντας ἐν Λακεδαίμονι ξένους ἐδείπνιζεν

extrema autem verba *ἢ δὲ Κίμωνος ἀφρονία — ὑπερέβαλεν* a Plutarcho ipso addita esse censeam.¹⁰⁾

Quae Per. cap. 10, 308, 32—309, 6 (cf. Cim. 488, 7 sq. cap. 14) de Elpinica commemorantur, utrum (cum Sauppio) ex Stesimbrotu an (cum Ruelio) ex Theopompo manaverint, quoniam in oratione ipsa indicia non apparent, iniudicatum relinquam; sed quae in Cimone narrationi illi de Elpinica certo ex Stesimbrotu haustae praecedunt 487, 29—488, 7, cum Ruelio Theopompo tribuam, quia in illis verbis orationis eius gravitas et elegantia (*ἧς οὐδὲνα προτιμᾶν πλοῦτον, ἀλλὰ πλουτίζων ἀπὸ τῶν πολεμίων τὴν πόλιν ἀγάλλεσθαι*) deprehenditur, atque Lacedaemoniorum virtutum honestatisque Cimonis favor luculenter illustratur. Quamvis enim A. Riese loco supra laudato Theopompon non studiosum fuisse Lacedaemoniorum demonstraverit, tamen in temporibus Pericli proximis describendis, sicubi Lacedaemoniorum cum Atheniensium disciplina publica comparanda esset, cum semper veras virtutes et maxime temperantiam et simplicitatem laudaret,

¹⁰⁾ Rueli Cim. pag. 23 haec omnia Theopompo adiudicat.

Spartanorum mores cum potiores habuisse, non absonum videtur (cf. Iustin. V, 1, 6).¹¹⁾

Sed haec leviora; illud vero grave, quod egregium orationis Theopompeae exemplum offertur toto capite 11. Primum enim quae de Thucydidis et Periclis in republica administranda consiliis iudicantur (*ὥστε μὴ κομιδῇ μοναρχίαν εἶναι* 309, 32, *ὑπὸ πλήθους ἡμανρωμένους τὸ ἀξίωμα τοὺς καλοὺς κάγαθούς* 310, 6—8, *τῷ δήμῳ τὰς ἡγίας ἀνεῖς ὁ Περικλῆς* etc. 310, 16 sq.), cum Theopompi de republica gerenda sententiis prorsus consentiunt; deinde diligentissimum in modum colonias a Pericle missas enumerare Theopompi est, quem ex Dionysii Hal. summis laudibus (ep. ad Cn. Pomp. 6. p. 783) et ex fragmentis 117, 125, 182, 219 et multis aliis appareat summa opera magnoque sumptu de omnibus rebus accuratissima et minutissima sciscitatum esse; denique membrorum dispositione et maxime gravi copiosaque ac sonora conclusione: *καὶ ταῦτ' ἐπραττεν ἀποκουρίζων μὲν ἀργοῦ καὶ διὰ σχολῆν πολυπράγμονος ὄχλου τὴν πόλιν, ἐπανορθούμενος δὲ τὰς ἀπορίας τοῦ δήμου, φόβον δὲ καὶ φρουρὰν τοῦ μη νεωτερίζειν τι παρακατοικίζων τοῖς συμμάχοις* verborumque coagmentatione idem auctor significatur. Iam quae sequitur factionum in republica Atheniensium descriptio, quam Theopompos omittere poterat, cum simili a Plutarcho libenter adhibito (*ὥσπερ ἐν σιδήρῳ*) nescio an a Plutarcho ipso addita sit, cum praesertim his omissis contextus verborum et artior et aptior fiat. Quare errasse Sauppium Ruelio concedo, cum duas hoc in capite narrationes confusas esse suspicaretur (pag. 24).

Maior inter hos viros doctos exstitit dissensio de cap. 12—14, quae Rueli Ephoro tribuit, Sauppe Ioni. Atque quod Rueli (l. l. pag. 670) censet ideo de Theopompo auctore cogitari non posse, quia verba *ὡς οὖν παντάπασι λυθείσης τῆς διαφορᾶς* sq. (315, 23) vel potius (ut ex iis apparet quae pag. 658 dicit) verba *τέλος δὲ πρὸς τὸν Θουκυδίδην* sq. (315, 19) referenda sint atque cohaereant cum 310, 11 (cap. 11) *ἦν μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς διπλὴ τις ὑπουλος ὥσπερ ἐν σιδήρῳ . . . προαιρέσεως*, primum haec verba, quae in cap. 11 leguntur, Plutarcho ipsi dubi-

¹¹⁾ Quem quidem locum ad Theopompon redire Fricke (Untersuchungen über d. Quell. d. Plut. im Nikias u. Alkib. Lips. 1869 pag. 18) demonstravit.

tanter adiudicavi: deinde Ruehlius, si sibi constare volebat, etiam quae post ea verba sequuntur, Theopompo abrogare debebat; denique non intellego, cur haec tam arte inter se coniuncta esse censcat. Etenim in cap. 11 exponitur, quomodo Thucydides, ne nimiam in civitate potentiam adipisceretur Pericles, optimates conciliare sibi studuerit et certis de republica administranda consiliis communicatis corroborare, in cap. 14 autem breviter de illius exsilio verba fiunt omissis omnibus illis certaminibus inter duos viros exortis, accusationibus, discordiis. Multo artius connexa esse mihi videntur verba quae leguntur in cap. 11 et in cap. 12 usque ad *τοῦτο μάλιστα τῶν πολιτευμάτων τῶν Περικλέους ἐβιάζαινον οἱ ἐχθροὶ καὶ διέβαλλον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις* et verba *τῶν δὲ περὶ τὸν Θουκυδίδην ῥητόρων καταβοώντων* 315, 9 (cap. 14 init.). Nam cap. 11 et 12 perpetuitate argumenti optime cohaerere quis est qui neget? neque quidquam, quo hoc infirmaretur, aut a Sauppio aut a Ruehlio prolatum esse video. Porro cap. 12 init. accurata singulorum membrorum dispositio et orationi Theopompeae simillima (cf. pag. 10—11) (1. *πλείστην μὲν ἡδονὴν ταῖς Ἀθήναις καὶ κόσμον ἤνεγκε*, 2. *μεγίστην δὲ τοῖς ἄλλοις ἐκκληξιν ἀνθρώποις*, 3. *μόνον δὲ τῇ Ἑλλάδι μαρτυρεῖ* etc.) et quae his verbis exponuntur sententiae ac voluntates eiusdem auctoris idemque cum Isocrate magistro de universae Graeciae concordia et potentia sentientis signa prae se ferunt. Deinde Theopompum certamina inter Thucydidem et Periclem exorta fusius explicasse cum fragmento 98 significetur tum inde conici potest, quod Thucydides nihil de iis rebus tradidit, Theopompus autem ita historias videtur scripsisse, ut priorum scriptorum ratione habita ea potissimum, quae ab iis omissa essent, suppleret; Plutarchus contra, ut non solet secundum temporum cursum rerum gestarum causas successusque deinceps exponere sed minores potissimum et quodammodo ad delectationem aptas fabellas captare, ita ubi rediit ad Theopompum cap. 14 init. ex longa eius de contentionibus in republica exardescentibus narratione nihil aliud deprompsit nisi illud dictum Periclis 315, 11—15. Ceterum amplio rem tunc narrationem ante oculos sibi fuisse verbo *τέλος* (315, 19) invitus prodit, quod cum proxima verba fere sine ullo nexu excipiat, temere ex fonte transcriptum videtur esse. Ea autem, quibus Theopompea interrupta sunt, aliunde sumpta esse Sauppio et Ruehlio adsentior. Cuius tamen rei causas hoc modo augeri posse confido. Inepte enim duorum fontium commissura

a Plutarcho ita effecta est, ut periodo optime dispositae numerisque pulcherrime clausae verbum *βοῶντες* (311, 6) adglutinaretur, et huic uni ac levi verbo immensa quodammodo enuntiatorum moles (*ὡς ὁ μὲν δῆμος ἀδοξεῖ — ἀγάλματα καὶ ναοὺς χίλιόταλάντους*) subiungeretur; deinde oratio et sententiarum compositio a Theopompi more abhorret. Quodsi Ruehl ea ex Ephoro fluxisse censet, fortasse id obstat, quod in longo fragmento Ephori 119 ne unum quidem verbum cum Plutarcho congruit, quamquam et Plutarchus et Diodorus, qui illud fragmentum servavit, verba fontis religiose secuti videntur esse; et cum apud Plutarchum 311, 18—312, 7 (cap. 12) ob utilitatem et praestantiam Periclis consilia summa laude efferantur, Diodori verba vehementer dissonant; denique quamvis Ruehl adversetur, haec Plutarchea, postquam iterum atque iterum Ephori fragmenta perlegi, ab huius historici siccitate et tamquam icunitate in dicendo abhorrere cum Sauppio existimem. Sauppium autem sententia ad Ionem auctorem haec referentis tam dubia est et incerta, ut aut confirmari aut refutari vix possit.

In cap. 15, de quo Ruehl breviter egit (Per. pag. 660), Plutarchum ipsum censuit Sauppe uberius et fusius explicasse, quae apud Thucydidem 2, 65 invenisset; neque iniuria: abutitur enim Plutarchus magnis sententiarum copiis sine arte oratoria aut dilucido nitore ita coniunctis, ut tanta periodorum quasi monstra ac moles efficiantur, quanta hoc loco legentibus obstructa est *ὡς οὖν παντάπασιν* (315, 23) — *φάρμακα προσφέροντα σωτήρια* (316, 10), easque periodos permultis adeo similitudinibus verborum ornat vel onerat (*ὡσπερ πνοαῖς* 315, 32; *ὡσπερ ἀνθηρῶς καὶ μάλακῆς ἀρμονίας* 316, 2; *μιμούμενος ἀτεχνῶς ἰατρον* etc. 316, 8 sq.). Adde quod plurimae similitudines in iis recurrunt, quas a Plutarcho crebro adhibitas fuisse constat (cf. Heinze: Plutarchische Untersuchungen. Berol. 1873, pag. 22—24). Extremo denique capite inde a verbis *αἰτία δ' οὐχ* (316, 19) id mihi confirmari videtur, quod supra attigi, Theopompum in rebus gestis scribendis Thucydidis libros ante oculos habuisse. Partem enim verborum Thucydidis esse et Plutarchus ipse profitetur et locus ille Thucydidis docet; contra verba *χορημάτων κρείττους*, quae illo loco non exstant, ex Theopompo adscita esse videntur cum a Plutarcho perraro usurpata sint, ab illo saepius (cf. pag. 8); accedit quod, quae de Periclis fortuna commemorantur, et altius evolantis et distincto admodum colore rhetorico

describentis ac potissimum de clarorum virorum vita privata fabellas libenter enarrantis auctoris speciem adumbratam praebent. Itaque etiam, quae inest in capite 16, Periclis rei domesticae descriptionem (317, 16 — 32) suo iure eidem tribuit Ruehl. In quo capite ea quoque quae praecedunt verba (317, 9 — 16) *καὶ ταῦτα καιρὸς οὐκ ἦν — ἐφύλαξεν ἑαυτὸν ἀνώλοτον ὑπὸ χρημάτων* notas habent dictionis Theopompeae eurhythmiam illam et sonitum verborum, quae diligenti praeceptorum rhetoricorum observatione et exercitatione efficiuntur, atque synonymorum ἀρχὴ καὶ δυναστεία coniunctionem, quam Theopompi esse pag. 20 demonstravimus.

In proximorum capitum oratione nullum Theopompi vestigium indagavi, neque Ruehlii sententiam comprobo, qui capita 17 — 23 quoque ad Theopompum auctorem praecipue referenda esse suspicatus est (Pericl. pag. 664 sq.). Nam quod ille affert testimonium (pag. 665), Diod. XI, 85 et 88, XII, 6 (quae quidem ex Ephoro fluxisse accuratis Volquardsenii et Collmanni¹²⁾ disputationibus satis comprobatum est) cum Plutarcho discrepare, his differentiis ad eandem se sententiam adduci nemo patietur, qui quanta interdum levitate et Plutarchus et Diodorus fontes adhibuerint cognoverit; deinde „zumal, inquit, die Anordnung des ganzen unchronologisch ist und einen rein biographischen Character an sich trägt“. Atqui ea res mirabile nihil habet: nam in Periclis vita enarranda potissimum res ab eo ipso gestas exponi quis est qui miretur? Et mihi quidem magna differentia intercedere videtur inter horum capitum habitum et priorum Theopompeorum orationem, cum et membra aliter coniuncta sint et apta partium omnium dispositio desideretur. Tum quod fabellam de lupo aëneo (321, 27 — 36 cap. 21) ex schol. Aristoph. av. 557 conicit ad Theopompum auctorem: redire, profecto difficillimum videtur ex his verbis: *καλεῖται δὲ ἱερὸς (scil. πόλεμος), ὅτι περὶ τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ ἐγένετο ἰστορεῖ περὶ αὐτοῦ καὶ Θουκυδίδης καὶ Ἐρατοσθένης ἐν τῇ Ἰ' καὶ Θεόπομπος ἐν τῇ κ'* id eruere ex nullo alio auctore nisi ex Theopompo ea deprompsisse Plutarchum.

¹²⁾ Volquardsen „Untersuchungen über die Quellen der griechischen und sicilischen Geschichten bei Diodor Buch XI bis XVI“ Kiliae 1868. — Collmann „De Diodori Siculi fontibus.“ Diss. Marburg. 1869.

Ceterum scholiasta parum accurate videtur scripsisse, cum apud Thucydidem nihil de ea re inveniatur.

Verum multa in his capitibus conspirant cum Thucydide et Ephoro. Res enim cap. 19 expositae adeo congruunt cum Thucyd. I, 111 et cap. 23 (323, 2 — 9) cum Thucyd. I, 114. ut nonnulla verba vel eadem sint vel simillima. Ea autem quae apud Thucydidem non inveniuntur ex Ephoro deprompta esse Sauppio (pag. 35) adsentior, cum et res itidem exponantur atque apud Diodorum (XI, 85—88) et nonnulla verba exstant, quae cum a Plutarcho per raro adhibeantur, ab Ephoro vel Diodoro saepius usurpantur (319, 24 *ἐπέλορτί* Diod. XI, 84. 320. 20 *κατὰ κράτος* et 325, 26 *γερομένης δὲ καρτερῶς ναυμαχίας* frequentissima sunt apud Diodorum). Accedit ad Sauppium sententiam confirmandam, quod in extremo cap. 20 eadem iisdem fere verbis traduntur atque Alcib. cap. 17 (I, 391, 6—14). Quae cum multo artius cum rebus in Alcibiade enarratis cohaereant, illi autem loco, ubi res a Pericle bello gestae breviter ac tamquam festinanti calamo enumerantur, declamationes de Atheniensium temeritate et de Periclis prudentia minus aptae sint. casu quodam videntur Plutarcho in mentem venisse et ex alio fonte atque unde superiora hausta sint fluxisse. Cum vero verbis, a quibus cap. 7 Alcib. initium capit: *Σικελίας καὶ Περιχλήους ἔτι ζῶντος ἐπεθύμου Ἀθηναῖοι καὶ τελευτήσαντος ἤπτορτο*, auctor, quem Plutarchus secutus sit, etiam in rebus a Pericle gestis exponendis de eadem re verba fecisse significetur, eundem fuisse huius qui est in Periclis vita loci auctorem veri est simillimum. Age quoniam in vita Alcibiadis a capite 17 magna illa enarratio incipit, qua apparatus belli Siciliensis describuntur, haec ex Theopompo derivata esse negandum est, quem satis constet de illis temporibus non fusius disserruisse sed ea aut prorsus omisisse aut leviter attigisse. Itaque Frickius „Untersuchungen über die Quellen des Plutarchus im Nikias und Alkibiades“ Lipsiae 1869, pag. 56 Alcib. caput 17 Timaeo adiudicat; sed cum idem caput 18 Ephoro tribuat, quod quidem cum 17° capite perpetuitate argumenti artissime cohaeret, cumque in loco Pericleo nullo modo de Timaeo, summo iure de Ephoro cogitari possit, cumque iis quae de Timaeo pag. 56 et pag. 32—35 disputavit, sententia illa non satis comprobari videatur,¹³⁾

¹³⁾ Nam quod Ephorum fontem non fuisse ex eo conicit, quod in Nic. cap. 1 non nominetur, hoc nullius esse momenti inter omnes satis con-

equidem et Alcib. cap. 17 et Per. cap. 20 ex Ephoro manasse existimo.

In uno capite 22 nonnulla leguntur, quibus Ruelii sententia firmari posse videatur. Nam cum verba 322, 2 sq. *πρωτον μὲν γὰρ Εὐβοεὺς ἀπέστησαν . . . πρὸς τὸν ἐν τῇ Ἀττικῇ πόλεμον* plane concinant cum Thueyd. I, 114, quae de Plistoanactis Cleandridaeque corruptelae dicuntur, neque inveniuntur apud Thucydidem et ab huius iudicio videntur abhorrere; Theopompi autem proprium est, eiusmodi res enarrare, eundemque Thucydidis verba transscripta in suum usum vertisse supra coniecimus. Porro limata membrorum coniunctio contrariorumque oppositio eius orationis nervis simillima est (*πρωτον μὲν — εἶτα — πάλιν. συνάψαι μὲν εἰς χεῖρας οὐκ ἐθάρσησε — ὁρῶν δὲ τὸν Πλ.* etc.). Deinde quae de Gylippi avaritia narrantur (322, 19—23) profecto cum Theopompo conspirant atque congruunt cum Lysand. 16 et 17 (II, 399, 14—29), cuius loci se meminisse ipse profitetur Plutarchus, et cum Diod. XIII, 106; illum autem locum (in Lysandro) ad Theopompum redire postea demonstrabimus, Diod. XIII, 106 ex eodem fluxisse inter omnes constat. Sed eadem res etiam Nic. cap. 19 (III, 25, 16 sq.) et maxime cap. 28 (III, 37, 11 sq.) ex Timaeo hausta traditur atque huius quoque loci adeo singula verba (*ἀρρώστια παροῦσα, ἐφ' ᾧ καὶ Κλεανδρίδης ὁ πατὴρ* etc.) cum nostro loco consentire quis est qui neget? Denique ex Lysand. cap. 17 (II, 400, 4) et Ephori fr. 118 apparet etiam Ephorum de eadem re verba fecisse. Quae cum ita sint, neque quidquam obstat, quominus ea quae Pericl. cap. 22 enarrantur, etiam ab Ephoro tradita esse existimemus, quaestio valde impedita est atque intricata, quae tamen hoc modo explicari videtur posse, ut Plutarchum censeamus in cap. 22 inprimis Ephorum secutum esse, a quo etiam Thucydidem ad historias conscribendas adhibitum esse omnes consentiunt; cum autem in ea quae ille de Cleandrida et Gylippo referret, incidisset, cum meminisse iam in Lysandri vita eadem se tradere, itaque verba (322, 22) *ὅφ' ἧς καὶ αὐτὸς αἰσχρῶς ἐπὶ καλοῖς ἔργοις ἀλοῦς ἐξέπεσε τῆς Σπάρτης* leviter commutata ex illo loco deprompsisse; denique incunte capite Timaeum, qui

stat; deinde Nic. cap. 12 extr. (17, 1—10), quod Timaeo adiudicavit, eandem res similibus verbis enarrantur atque in Alcib. cap. 18, quod idem Ephoro attribuit; itaque ne sibi ipsi quidem constat.

annis a. Chr. n. 317—267 Athenis vixerit, Ephoro et fortasse etiam Theopompo auctoribus uti potuisse si statuam, vagam nec quae firmis adminiculis fulciri possit sententiam me proferre concedo: sed ita si statuitur, etiam Frickii de cap. 17 Alcibiadis sententia, quam paullo supra refutavi, defendi potest neque prorsus alio modo res tam dubia in luce videtur collocari. Theopompeae autem orationis habitu, quem initio capitis deprehendi supra dubitanter suspicatus sum, casu quodam existimo illa verba insignia esse, cum res deinceps gestae a quolibet scriptore simili modo enarrari possint. Ceterum his quae de Gylippi avaritia narrantur, adeo delectatus est Plutarchus, ut praeter eos, quos attuli, locos etiam comp. Timol. et Aemil. 2 (II, 81, 3) et Moral. I, 11, 42 (de educ. puer. cap. 14) eiusdem mentionem faceret.

Postremo suspicor in cap. 17 psephismatis servatas esse reliquias. Nam verba *πάντας Ἑλλήνας τοὺς ὀπίποτε κατοικοῦντας Εὐρώπης ἢ τῆς Ἀσίας παρακάλεῖν καὶ μικρὰν πόλιν καὶ μεγάλην, εἰς σύλλογον πέμπειν Ἀθήναζε τοὺς βουλευσομένους περὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἱερῶν, ἃ κατέποσαν οἱ βαρβάροι, καὶ τῶν θυσίῶν, ἃς ὀφείλουσιν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος εὐξάμενοι τοῖς θεοῖς ὅτε πρὸς τοὺς βαρβάρους ἐμάχοντο, καὶ τῆς θαλάττης, ὅπως πλέωσι πάντες ἀδεῶς καὶ τὴν εἰρήνην ἀγαῶν*, grandiloqua quodammodo et sollemni illa ac tamquam lapidaria partium orationis aequabilitate et quasi integra valetudine insignia sunt, qua decreta publica excellabant; item nescio an quae de legationibus traduntur 318, 29—319, 11: *ἐπὶ ταῦτα δ' ἀνδρες εἴκοσι τῶν ὑπὲρ πενήκοντα ἔτη γεγονότων ἐπέμψθησαν, ὧν πέντε μὲν Ἴωνας καὶ Δωριεῖς τοὺς ἐν Ἀσίᾳ καὶ νησιώτας ἄχρι Λέσβου καὶ Ρόδου παρεκάλουν, πέντε δὲ τοὺς ἐν Ἑλλησπόντῳ καὶ Θράκῃ μέχρι Βυζαντίου τόπους ἐπέμψαν, καὶ πέντε ἐπὶ τούτοις εἰς Βοιωτίαν καὶ Φωκίδα καὶ Πελοπόννησον, ἐκ δὲ ταύτης διὰ Λοκρῶν ἐπὶ τὴν πρόσοικον ἠπειρὸν ἕως Ἀκαρνανίας καὶ Ἀμβρακίας ἀπεστάλησαν οἱ δὲ λοιποὶ δι' Εὐβοίας ἐπὶ Οἰταίου καὶ τὸν Μαλιέα κόλπον καὶ Φθιώτιαν Ἀχαιοὺς καὶ Θεσσαλοὺς ἐπορεύοντο συμπεύθοντες ἵεναι καὶ μετέχειν τῶν βουλευμάτων ἐπὶ εἰρήνῃ καὶ κοινοπραγίᾳ τῆς Ἑλλάδος* ex monumento in lapide insculpto ita descripta sint ut paullum mutarentur. Quae utrum ab ipso Ephoro tradita fuerint an aliunde deprompta, hoc loco diiudicare non ausim. —

Sed transeamus ad reliqua capita (33 seq.), quorum cum fontem praecipuum Thucydidem esse constat, tum ex aliis auctoribus multa inserta sunt. Quorum quidem Ruehl censet aliquam partem ad Theopompum redire, cum propria et singularis rerum gestarum coniunctio Theopompeo dicendi generi, quod aliis locis deprehendatur, simillima sit (Per. pag. 669 extr.): et profecto in capite 34 verba *ῥῆν δὲ πρῶτον μὲν ἢ λοιμώδης* c. q. s. usque ad finem capitis (335. 8—23) et quae cap. 36 (336. 25—32) de Xanthippo filio et (337. 19—28) de morte Parali referuntur, magnam habent similitudinem cum orationis Theopompeae indole, cum membra plurima particulis *μὲν-δὲ* segregentur et accurate ac perspicue inter se opponantur. Quae tamen praeterea vel ex verbis vel ex rebus documenta afferam, non habeo. Quae denique in capite 37 (338. 1—4) de Pericle macrente et de Alcibiade consolante commemorantur, singularem habent similitudinem verborum cum Ephori fragmento 119, quamquam res prorsus diverso ibi tempore gesta esse dicitur. Sed talia discrimina Plutarchi fontes investiganti non magni sunt existimanda cum aliis locis tum hic, ubi ex variis auctoribus fabellas ille collegit. Itaque haec, nisi quid aliud obstet, Ephoro tribuenda censeam.

Vitam Cimonis Theopompo praecipuo auctore niti Ruehl ingeniose demonstravit. Cuius argumentatio cum artificiose expolita sit¹⁴⁾ et ex iis, quae supra pag. 13 sq. exposui appareat, sicubi nulla in verbis inveniantur fontium vestigia, hanc non sufficere causam, cur illum locum ei auctori, qui quoque loco aliis ex rebus fons cognoscatur, abrogemus, nunc quae eiusmodi in verbis occurrant vestigia Theopompea breviter explicabo.

Clarissimum exemplum eius orationis exstat in capite 7 (II. 478. 7—15): *πρῶτον μὲν σὺν αὐτοῦς μάχη τοὺς Πέρσας ἐνίκησε καὶ κατέκλεισεν εἰς τὴν πόλιν ἔπειτα τοὺς ὑπὲρ Στρυμόνα Θυρῶνας, (ὅθεν αὐτοῖς ἐφοῖτα αἴτος), ἀναστάτους ποιῶν καὶ τὴν χώραν παρεφύλαττων ἅπασαν εἰς τοσαύτην ἀπορίαν τοὺς πολιορκουμένους κατέστησεν, ὥστε Βούτην* etc. In quibus hoc tantum a Plutarcho commutatum puto, ut enuntiata

¹⁴⁾ Nam quae Rummeler (De fontibus et auctoritate Plutarchi in vita Cimonis, Liegn. 1867) disputavit, iis non convictus sum, ut a Ruehlio (in dissertatione supra dicta) discederem.

ἔπειτα τοὺς . . . ἀναστάτους ἐποίησε καὶ τὴν χώραν παρεφύλαξεν ἅπασαν (καὶ?) εἰς τοσαύτην (δ') ἀπορίαν — κατέστησεν, ὥστε Βούτην etc. (ita fere suspicor a Theopompo scripta esse) participiis *ποιῶν* et *παραφυλάττων* adhibitis in unum coniunxerit. Quae si recte restitui, haec verba simillime disposita esse videbuntur fragmentis Theopompi 133, 135. Duae enim breviores enuntiationes accurate inter se respondentes: { *πρῶτον μὲν —*

{ *ἔπειτα — τοὺς αὐτοὺς μάχη τοὺς Πέρσας — ἐνίκησε — καὶ κατέκλεισεν ὑπὲρ Στρυμόνα Θυρῶνας — ἀναστάτους ἐποίησε — καὶ εἰς τὴν πόλιν*

{ *τὴν χώραν παρεφύλαξεν ἅπασαν* tertia maiore et copiosiore concluduntur et quasi exaggerantur; verba autem singula optime quadrant ad Theopompi usum. — Similiter membra coniuncta nec minus perspicue disposita sunt cap. 6 (476. 30—477. 7): *πρῶτον μὲν ἐν ταῖς στρατείαις αἰεὶ παρεῖχε τοὺς πολίτας κόσμῳ τε θανάστος καὶ προθυμίᾳ πολὺ πάντων διαφέροντας ἔπειτα Πανσανίου τοῖς μὲν βαρβάρους διαλεγόμενον περὶ προδοσίας καὶ βασιλεῖ γράφοντος ἐπιστολᾶς, τοῖς δὲ συμμάχοις τραχέως καὶ μύθωδῶς προσφερόμενον καὶ πολλὰ δι' ἐξουσίαν καὶ ὄγκον ἀνόητον ὑβρίζοντος, ὑπολαμβάνων πρῶτος τοὺς ἀδικουμένους καὶ ἱκανῶς ἐξομιλῶν ἔλαθεν οὐδὲ ὄπλων τὴν τῆς Ἑλλάδος ἡγεμονίαν ἀλλὰ λόγῳ καὶ ἤθει παρελόμενος.*

Verba non genuina esse Theopompi sed a Plutarcho aliquanto in brevius contracta docent genitivi absoluti *Πανσανίου διαλεγόμενου καὶ . . . γράφοντος . . . προσφερόμενου*. Attamen tria illa membra, quibus more Theopompeo „tanquam in orbe inclusa currit oratio“ eo facilius recognoscuntur, quod in vita Aristidis cap. 23 (II, 188. 13—20) verba fere eadem scripta sunt. Maxima autem quae exstat differentia, quod haec uno loco de Cimone, altero de Aristide traduntur, ita videtur orta esse, ut Plutarchus, quem in Cimonis vita conscribenda paene ad sidera efferret, eum non voluerit Aristidi quodammodo subiunctum esse, itaque verba a Theopompo de Aristide dicta in Cimonis vita ad hunc describendum usurpaverit. Etenim re vera ab Aristide hae res sunt gestae. Accedit quod ne nostro quidem loco maiore auctoritate fuisse Aristidem quam Cimonem prorsus reticetur, verum 476, 24 verbis

οὐκ ἤκιστα δὲ αὐτὸν ἠΐξῃσεν Ἀριστείδης . . . et 477, 7 προσ-
ετίθεντο γὰρ οἱ πλείστοι τῶν συμμάχων ἐκείνῳ τε καὶ Ἀρι-
στείδῃ significatur. Utro autem loco verba Theopompi religiosius
servata sint, vix diiudicari potest. Certa quidem Theopompi haec
exstant vestigia: membrorum conexus in Cimone hic: *πρῶτον μὲν*
. . . διαφέροντας ἐπειτὴ [δὲ] . . . ὑπέλαβ[ε] . . . ἐξομιλῶν
[καὶ τοῦτον τὸν τρόπον] ἔλαθεν etc.), et in utroque loco quae
congruunt verba (*πρῶτος καὶ φιλανθρωπῶς ἐξομιλῶν ἔλαθεν*
οὐ δὲ ὀπίων . . . τὴν ἡγεμονίαν . . . παρελόμενος) et quae sae-
pius occurrit synonymorum quasi abundantia et egregius ille ordo
perspicuitasque sententiarum, et apta partium omnium dispositio
contrariorumque oppositio.

Ea quoque, a quibus narratio Theopompi incohatur in capite 4,
notas quasdam eius orationis continent, cum membra particulis
μὲν-δὲ saepius incidantur, cumque verbis *ἄτακτος καὶ πολυπότης*
multa similia in eius fragmentis inveniantur. Item cap. 5 (475,
29—476, 1) optime ad Theopompum quadrat summo studio mores
et ingenia virorum perpendentem. Neque vero in capite 11, quam-
quam more Plutarcho complura enuntiata in unam immensam com-
prehensionem contracta sunt, omnia fontis vestigia deleta sunt, sed
ita currit oratio, ut membra brevia et incisa bina opponantur,
eius elaboratae concinnitatis consecratione Theopompum insignem
fuisse constat. Deinde qua hoc caput finitur conclusio et numeris
astrieta est et gravitate ac copia magnopere excellit, quibus similes
sententias quae in Pericleveniuntur insignes esse supra diximus.
Simili modo Theopompi oratio significatur cap. 15 (488, 24) verbis
εἰς ἄκρατον δημοκρατίαν ἐνέβαλον τὴν πόλιν, quibus iam
A. Ecker (Plutarchi Cimon. Traiecti ad Rhenum 1843 pag. 127)
notavit „violentam res novas molendi omniaque perturbandi ratio-
nem acerrime exprimi“, et praesertim eorum quibus tanquam tota
vita concluditur (cap. 19, 494, 22—495, 3) verborum gravitate,
sono, perspicuitate, quae ita laudat Ruchl (Cimon pag. 24): „Ohne
Zweifel theopompisch ist endlich der Schluss der Biographie, der
den Kimon feiert als Panhellenen und Sieger über die Barbaren,
der ihn den späteren Staatsmännern entgegenstellt, die in Kriegen
der hellenischen Staaten unter einander die Kraft der Nation ver-
zettelten. Die Zeit Philipps und Alexanders spricht aus diesen
Worten, der neu aufflammende Perserhass spiegelt sich in ihnen,
die Schule des Isocrates ist es, die wir aus ihnen hören etc.“

Adde quod in iisdem invenitur periodorum illa compositio mem-
brorumque oppositio et artificiose implicitus verborum ordo: οὐδὲν
ἔτι λαμπρὸν ὑπ' οὐδενὸς ἐπράχθη στρατηγοῦ τῶν Ἑλλήνων,
quo imprimis numerus oratorius officitur, qui et ipse exstat in
capite 7 (478, 11) *τὴν χάραν παραφυλάττων ἄπασαν* et in
capite 12 (484, 25) *βουλόμενος αὐτοῖς ἀπλοῦν καὶ ἀνέμβατον ὄλως*
et in capite 13 (486, 1) *καὶ κεκμηκότας ἀκμῆσιν ἐπάγειν*. In
eodem capite memorabile est simile illud Theopompeum, *Κίμων*
δ' ὡσπερ ἀθλητῆς δεινός (486, 11) de quo dixi pag. 23. Deni-
que nonnulla verba, cum apud Plutarchum alio loco non inveniantur,
nescio an Theopompi existimanda sint: 481, 14 *διανομεύς*; 486,
18 *δυσπίστος*; 487, 16 *κατάρρυντος* (Theop. fr. 33. Eurip.
Andr. 214. Electr. 777). — Ceterum quod pag. 28 censi capitis
10 particulam (482, 22—27) Theopompo abrogandam esse, id ea
quoque re confirmari videtur, quod verba 482, 30 sq. *ὁ δὲ τὴν*
μὲν οἰκίαν τοῖς πολίταις προτιναεῖον ἀποδείξας κοινόν, ἐν δὲ
τῇ χώρῃ καρπῶν ἐτοιμῶν ἀπαρχὰς καὶ ὅσα ὥραι καλὰ
φέρουσι χρῆσθαι καὶ λαμβάνειν ἅπαντα τοῖς ξένοις παρέχων
idem significant atque redeunt ad 481, 25—27 *τῶν τε γὰρ ἀ-*
γρῶν τοῖς φραγμαῖς ἀφεῖλεν, ἵνα καὶ τοῖς ξένοις καὶ τῶν
πολιτῶν τοῖς δεομένοις ἀδεῶς ὑπάρχη λαμβάνειν τῆς ὀπώρας,
atque adeo accuratius cum verbis Theopompi (fr. 94 cf. Pericl.
cap. 9) congruunt, ut manifestum sit his verbis Plutarchum ad
fontem antea praetermissum recessisse itaque quae intersint ex alio
fonte manavisse.

C A P U T V.

THEMISTOCLES ET ARISTIDES.

In vita Themistoclis cum tres loci ad Theopompum refe-
rantur (cap. 19, 25, 31), cap. 19 et 25 primo loco hic nominatur,
deinde aut complures alii scriptores (cap. 19) aut Theophrastus
(cap. 25) solus opponuntur, in capite 31 denique Theopompi sen-
tentia refutatur. Quod quidem haud leve momentum esse, ut hac
in vita aliquantum ex Theopompo haustum esse coniciamus, ex iis
apparet, quae pag. 18 dixi. Etenim cap. 19 in Theopompo cum
Themistoclem Persarum invasione repulsa ephoros Spartanos pecunia

data commorisse, ne Athenis urbi restituendae murisque aedificandis adversarentur, tradere dicatur, plurimis aliis scriptoribus opponitur, qui ephoros ab eo deceptos esse commemoraverint. Atque opponendo ipso, si quid video, praecipuus auctor fuisse significatur Theopompus; qui certe nominatus non esset, nisi ceterorum sententia omnium ab eo discederet. Atqui satis constat primum fontem a Plutarcho plerumque non nominari. Verbis autem *γενόμενος δ' ἀπὸ τῶν πράξεων ἐξείρων*, quae propria esse Theopompi pag. 19 demonstravi, continuatur narratio de rebus ab ipso Themistocle gestis interrupta capitibus 17 et 18. Capituli 16 vero quamvis prima specie Herodotus fons esse videatur, qui VIII, 108 -- 110 de iisdem rebus verba fecerit, tamen prorsus diverse res a duobus scriptoribus narrantur neque quidquam apud utrumque congruit nisi quod Themistocles pontem in Hellesponto factum abruptum censet et clam nuntium ad Xerxem mittit, qui illum adhortaretur ut reduceret exercitum. Contra distant praesertim inter se, quod, cum apud Plutarchum Aristidi consilium illud proponat Themistocles hunc temptaturus et dissensio inter utrumque oriat, apud Herodotum in contione (*ἐβουλεύοντο* cap. 108) suadet Themistocles, ut statim ad Hellespontum proficiscantur, ab Eurybiade autem repugnat. Quaeritur nunc, utrum Ephorus an Theopompus harum rerum auctor fuerit: nostro enim iure alios scriptores, quamquam Plutarchus ipse laudat, omittimus, quoniam satis constat non omnes quos nominaverit eum inspexisse, sed potissimum Herodotum, Thucydidem, Ephorum, Theopompum ad hanc vitam conscribendam adhibuisse. Atque Haebler l. l. pag. 52 nescit an illa capituli 19 pars Ephoro debeatur et (pag. 50) capituli 16 maximam partem eidem tribuit, attamen concedit tertio praeterea scriptore Plutarchum usum esse neque vero diiudicari posse, utrum illa omnia ad hunc tertium unum redeant an partim ad hunc partim ad Ephorum, neque se scire, quis ille fuerit. Equidem haud dubito tertium illum auctorem fuisse Theopompum autumare qui non solum verbis, a quibus cap. 19 initium capituli, significetur verum etiam vivacitate et colore orationis, quae exstat in capite 16. Nam illud colloquentes inter se Themistoclem et Aristidem oratione directa facere, et antitheses (*τὴν Ἀσίαν ἐν Εὐρώπῃ, λαβόμεν* (235, 9) inserere, et membra dimensa diligenter particulis *μὲν-δέ, οὐκ ἔτι-ἀλλὰ, οὐ-ἀλλὰ* discernendo fervorem

quendam dare orationi cum abhorreat ab Ephori siccitate, proprium est Theopompi nitori.

Quibus de causis cum Themist. cap. 16 ex Theopompo fluxisse videatur, etiam Aristid. cap. 9 extr. et 10 in. (II, 171, 18 — 172, 1) eidem adjudicanda sunt; nam verba *ἀποπειρώμενος τοῦ Ἀριστείδου, λαβεῖν ἐν τῇ Εὐρώπῃ τὴν Ἀσίαν, τὴν ταχίστην ἐκβάλεῖν τὸν Μῆδον, κατακλεισθεῖς . . . ὑπ' ἀνάγκης, εὐνοῦχον ἐκ τῶν αἰχμαλώτων, φράσαι τῷ βασιλεῖ κελεύσας, περίφοβος γενόμενος* cum Themistoclis verbis congruunt. In Aristide igitur verba Theopompi in brevius contracta sunt ac paullo vehementius detorta. Attamen concedo haec obscuriora esse vestigia quam quibus Theopompum fuisse auctorem confirmetur. Neque enim deprehenditur species Theopompeae orationis certa ac suis notis insignita, nisi quis forte I, 235, 12 *καταστήσωμεν εἰς ἀνάγκην ὑπὸ δέους ἄνδρα τηλικούτων δυνάμεων κύριον* quodammodo opinetur Theopompum redolere; et recte monuit Haebler l. l. pag. 43, ut res a Graecis contra Persas gestas enarraret, id Theopompi non fuisse. — Secundo loco cum ita citetur Theopompus, ut Theophrastus ab eo dissentire dicatur (244, 10): *τῶν δὲ χορημάτων αὐτῷ πολλὰ μὲν ὑπεκκλαπέντα διὰ τῶν φίλων εἰς Ἀσίαν ἐπλεῖ, τῶν δὲ φανερῶν γενομένων καὶ συναχθέντων εἰς τὸ δημόσιον Θεόπομπος μὲν ἑκατὸν τάλαντα, Θεόφρατος δὲ ὀγδοήκοντά φησι γενέσθαι τὸ πλῆθος*, in iis quae praecedant fontem eum adhibitum esse iure licet concludere. Sed quo tandem loco adhibitus est? Ineunte enim capite 25 verbis *ταῦτα δ' οὐκ εἰκός ἐστιν οὕτω γενέσθαι* ea quae antea Stesimbrotus de itinere a Themistocle ad Hieronem facto narravit refutantur (243, 24), cum Theophrastus a Thucydide discrepet; et ineunte capite 24 verba usque ad *ὃς βασιλεὺς μὲν ἦν Μολοττῶν* (242, 22 — 30) ita congruunt cum Thucyd. I. 136, ut fieri non possit quin hic fuerit auctor; nec minus ea quae 243, 8 — 11 leguntur (*ἐνιοὶ μὲν οὖν-ἐπὶ τὴν ἐστίαν καί τῳα μετ' αὐτοῦ*) ad eundem referenda sunt. Idem Haebler l. l. pag. 55 statuere mavult quam Wolfii sententiam sequi, qui (de vita Themistoclis pag. 24) Ephorum horum locorum auctorem fuisse multaque a Thucydide mutatum opinatus est. At ea quae (242, 23 sq.) de Corcyraeorum cum Corinthiis controversia et (212, 31 sq.) de infenso Admeti erga Themistoclem animo inserta sunt, cum a Thucydide non commemorantur, ab Ephoro videntur addita esse, qui

Thucydidem sequens auctorem, cum in illo capite I, 136 verba *ὅν αὐτῶν* (sc. *Κερκυραίων*) *εὐεργέτης* et *ὄντα αὐτῷ οὐ φίλον* invenisset, qua de causa haec essent dicta perscrutatus illa inseruerit. Sed cum a Diodoro, qui Ephorum excerpsit (XI, 55, 56), prorsus nihil de iisdem rebus tradatur, hanc coniecturam in dubium vocare licet atque hunc in modum divinare, ut Plutarchum verbis Thucydidis perfectis ea quae attuli verba quasi explicaturum alium auctorem inspexisse statuamus. Ac profecto eiusmodi narrationes multo facilius in Theopompi libris invenit privatam praesertim virorum vitam describentis quam in Ephori libris res gestas ita exponentis, ut temporum ordinem sequeretur. Itaque haec ex Theopompo derivata esse videntur relationique ex Thucyde haustae similiter inserta, atque (241, 26) verba *ὁ δὲ γραφόμενος αὐτὸν προδοσίας Λεωβότης ἦν Ἀικμαίωνος Ἀγραυλῆθεν* a Theophrasto deprompta, propterea quod, ut Haebler pag. 54 advertit, lexicon rhet. Cantabr. (ed. Aug. Nauck post Lexic. Vindob. pag. 338, 5) haec praebet: *συνομολογεῖ δὲ τοῖς ὑπὸ Θεοφράστου ἢ κατὰ Θεμιστοκλέους εἰσαγγελία, ἦν εἰσηγγεῖεν, ὡς Κράτερος, Λεωβότης Ἀικμαίωνος Ἀγραυλῆθεν*. Veri enim multo est similis a Plutarcho hunc scriptorem inspectum esse quam Crateri psephismatum collectionem, quamvis II, 486, 31 (Cim. cap. 13) commemoretur: *ἐν δὲ τοῖς ψηφίσμασιν, ἃ συνήγαγε Κράτερος*, cum praesertim in proximis capitibus saepius appelletur Theophrastus. Ceterum in oratione ac verbis quae extant vestigia Theopompea non invenio.

Certiores eius reliquiae in extremo capite 22 apparent. Nam praeter hunc locum etiam Alcib. cap. 13 et Nic. cap. 11 discordiarum inter Alcibiadem et Niciam exortarum narrationi et Arist. cap. 7, ubi de Aristidis exsilio agitur, eadem fere de ostracismo expositio inserta est. Haec autem omnia ex Theopompo manasse cum fragmentis 102 et 103 significatur tum a Frickio (l. l. pag. 30 sq.) satis demonstratum est. Eo tamen a viri docti sententia discedam, quod quae Alcib. cap. 13 et nostro loco exstant verba Ephoro vix recte censet tribuenda esse. Quamquam enim Diod. XI, 55, ubi de Themistoclis exsilio verba fiunt, similia de ostracismo exponuntur (*νομοθετῆσαι δὲ ταῦτα δοκοῦσιν οἱ Ἀθηναῖοι, οὐχ ἵνα τὴν κακίαν κολάζωσιν, ἀλλ' ἵνα τὰ φρονήματα τῶν ὑπερέχόντων ταπεινότερα γένηται διὰ τὴν φυγὴν*), et quamquam illos locos Plutarcheos multum inter se discrepare

perspexit, tamen cum a Diodoro prorsus diversa de instituto illo prodatur sententia, tum leviter comparatis cum Alcibiadis loco Aristidis et Themistoclis locis fieri non posse quin haec ex diversis fontibus fluxerint, cuius manifestum erit. Nam Alcib. *κολούοντες* = Arist. *κόλουοις* -- Themist. *κολούοντες*; Alcib. *παραμυθόμενοι τὸν φθόρον* = Arist. *φθόρον παραμυθία* = Themist. *παραμυθία φθόρου*; Alc. *συνήγαγε τὰς στάσεις εἰς ταῦτον ὁ Ἀικεβιάδης καὶ διαλεχθεῖς πρὸς τὸν Νικίαν* = Arist. *διαλεχθέντες ἀλλήλοις καὶ τὰς στάσεις ἐκατέρας εἰς ταῦτο συναγαγόντες* = Nic. cap. 11 *λόγον δόντες ἀλλήλοις κρῖνα συναγαγόντες* = Nic. cap. 11 *λόγον δόντες ἀλλήλοις κρῖνα καὶ τὰς στάσεις συναγαγόντες εἰς ἐν ἀρμότερας*: et Alc. *ὁ κολούοντες αἰεὶ τὸν προὔχοντα δόξῃ καὶ δυνάμει τῶν πολιτῶν* idem fere significatur atque Arist. *ἐκαλεῖτο μὲν δὲ εὐπρόπειαν ὄγκου καὶ δυνάμεως βαρυτέρας ταπεινώσεως καὶ κόλουοις* et Themist. *τῇ δυνάμει βαρεῖς καὶ πρὸς ἰσότητα δημοκρατικὴν ἀσυμμέτρους* atque *τῇ ταπεινοῦν τοὺς ὑπερέχοντας*. Quae autem a Frickio proferatur Phaeacis mentio in Alcibiade facta, eam non ab eodem scriptore, cui haec de ostracismo tribuenda sint, depromptam esse inde apparet, quod primum I, 386, 1 verbis: *φέρεται δὲ καὶ λόγος τις* et infra (386, 20) verbis: *ὡς ἐπιὸ φασιν* Phaeax ille inducitur, quibus qui haec commemoraverit ei, qui ad ceteras res auctor adhibitus sit, opponitur. Ceterum ex Nic. cap. 11 (III, 16, 6) satis apparet, diversum illum auctorem non Ephorum sed Theophrastum fuisse. Aristidis vero loco oratio Theopompi videtur religiosissime servata esse; nam et res accurate atque dilucide explicantur, neque quidquam eorum quae in ceteris inveniuntur locis, omittitur, et oratio cum particulis *οὐ-ἀλλά, μὲν-δέ, οὐδὲν-ἀλλά* ex more Theopompeo in exigua membra apte inter se respondentia dividatur, clara fit et numerosa. Proximum autem accedit ad Aristidem locus Themistoclis de quo agitur, in quo verbis *παραμυθία φθόρου καὶ κομφισμός ἡδόμενου τῇ ταπεινοῦν τοὺς ὑπερέχοντας καὶ τὴν δυσμένειαν εἰς ταύτην τὴν ἀτιμίαν ἀποπνέοντος* Theopompi optimatis malevolus in Athenienses animus atque orationis acerbitas fervorque luculenter significantur. Quaeritur tamen, num capitis 23, quod cum Ephori fragmento 114 simillimum sit, huic scriptori adiudicandum esse Haebler (pag. 53) demonstravit, extrema pars inde a verbis *καὶ κατεβόων μὲν* (242, 11) ex Theopompo derivata sit: sane artificioso verborum ordine *καὶ κατε-*

βίων μὲν αὐτοῦ Λακεδαιμόνιοι, κατηγ' ὄρων δ' οἱ φηθονοῦντες et ἄρχειν μὲν αἰεὶ ζητῶν, ἀρχεσθαι δὲ μὴ πεφυκῶς μηδὲ βουλόμενος atque colore Theopompi potius quam Ephori oratio reddi mihi videtur. Sed cum certius nihil habeam, quod proferam, rem in medio relinquo.

Tertio loco in vita Themistoclis cum ita appelletur Theopom-
pus, ut quae rettulerit de Themistocle per Asiam vagante refutentur (250, 15): οὐ γὰρ πλανώμενος περὶ τὴν Ἀσίαν, ὡς φησι Θεο-
πομπος, ἀλλ' ἐν Μαγνησίᾳ μὲν οἰκῶν etc., ideo mentionem eius factam esse sequitur, quia Plutarchus cum eius librum perle-
geret aliquid invenit, quod a vulgato consensu abhorrere vide-
retur; itaque in iis quae praecedunt Theopompus certo fons ad-
hibitus esse videbitur. Atque cum cap. 30 et 31 Themistoclis itinera per Asiam facta enarrentur et praecipuo quodam studio de somnio et de donario in templo Magnae Matris posito agatur, at-
que Theopompus multum studii in ea re collocaverit, ut somnia et prodigia et cetera eiusmodi admirabilia explicaret donariorumque et aliorum artificiorum maximam eum habuisse rationem ex fr. 66, 69, 76, 85, 211, 283, 339; Plut. Dion. cap. 24 et ex fr. 182, 184, 125, 219 manifestum sit, ac denique cap. 29 (248, 32 sq.) cum iis quae 250, 15 a Theopompi narratione abhorrere dicuntur, optime coniunctum sit et perpetuitate argumenti cohaereat, capita 30 et 31 usque ad illa verba οὐ γὰρ πλανώμενος περὶ τὴν Ἀσίαν optimo iure Theopompo tribuenda sunt, etiamsi certiora ex ipsis verbis vestigia expiscari non possumus. Ceterum Haebler de his capitibus fere nihil disputat, sed cap. 28 — 30 ex Phania fluxisse iudicat, quia 246, 15 et 249, 3 is auctor citetur.

Itaque cum Plutarchus, qui potissimum Thucydidis Ephorique hac in vita secutus est auctoritatem, Theopompea passim inseruerit imprimis ad singulas res quae ad privatam vitam pertinent accu-
ratus explicandas, non inepte quaeritur num plura hac in vita ex illo scriptore deprompta sint. Atque cum Theopompum summam operam posuisse in morum indolisque descriptionibus certissimis fragmentis evineatur, videndum est, num quid Theopompei in The-
mistoclis disciplinae ac naturae descriptionibus inveniri possit.

In capite 2 igitur usque ad verba ὡς τῆ φύσει πιστεύων (220, 8) agitur de Themistoclis pueri ingenio, de fervido eius animo, de studiis rhetoricis; secuntur breves adnotationes ex di-
versis scriptoribus Ione, Stesimbrotro depromptae; 220, 28—221, 1

(ἐν δὲ ταῖς πρώταις τῆς νεότητος ὁρμαῖς — ἐξισταμένη πρὸς τὸ χεῖρον) fere eadem quae ante dicta sunt de eius indole repe-
tuntur, et iterum remotae quaedam res adnectuntur; tum 221, 13 sq. (cap. 3) Themistoclis et Aristidis studia inter se oppo-
nuntur. Itaque 219, 22—220, 8 et 220, 28—221, 1 et 221, 13 sq. et artius inter se cohaerent et ex eodem fonte manaverunt. Cum vero Wolffius (teste Haeblero l. l. pag. 57) haec capita tota ex atthidographis hausta esse suspicatus sit (de vita Themistoclis pag. 48), Haebler ipse, ad quem auctorem referenda sint, nondum se perspectum habere confitetur. Attamen aut fallor aut latent in locis notae nonnullae Theopompi: nam et 219, 22 φορᾶς μεστός apud Plutarchum in loco Theopompeo invenitur III, 120, 8 (Eu-
men. cap. 3, cf. cap. X)¹⁵⁾, et 219, 25 ἀπὸ τῶν μαθημάτων γενόμενος (cf. pag. 18 et 40), accuratam studiorum rhetoricorum descriptionem a Theopompo, Isocratis discipulo et ipso magno rhe-
tore, depromptam esse subnascitur suspicio. Accedit quod tres illi loci ad unum omnes cum sententias parvis et bene dimensis atque numerosis et accurate inter se respondentibus membris compre-
hensas contineant, Theopompi genus dicendi sapiunt.

Contra in capite 3 non aequae clarae notae supersunt; attameu
illae quae ibi exstant, Aristidis laudes et Themistoclis vituperationes optime conspirant cum eis, quae Theopompus de republica administranda sentiebat, atque verba (221, 25) πρὸς γὰρ ὧν φύσει καὶ κάλοζάγαθικός τὸν τρόπον etc., maxime autem computationum Themistoclis mentio et cum athleta comparatio (ἐφ' οὓς ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς ὅλης Ἑλλάδος ἤλειψε 222, 10; cf. pag. 23) Theopompum redolent. Ceterum quae 221, 19—22 de Themistoclis et Aristidis in Stesileum amore dicuntur, ex Aristone Ceo sumpta esse apparet ex Arist. cap. 2 (II, 162, 28).

Denique cap. 6 (224, 24—26) Epiclydis demagogi descriptio cum luculentissimas Theopompeae orationis notas prae se ferat, ad Theopompum referenda est auctorem: nam verba δημαγωγὸν ὄντα δεινὸν μὲν εἰπεῖν, μαλακὸν δὲ τὴν ψυχὴν καὶ χρημάτων ἥπτονα etc. simillima sunt fragmentis 21, 95 extr. et verborum coniunctio χρημάτων ἥπτων Theopompo est peculiaris. Utrum autem plura ex eo fluxerint necne, in controversia versatur. Ex

¹⁵⁾ Fortasse Suidas ubi Theopompi orationem describit (s. v. Ephorus) φορᾶς μεστός verba ex illius oratione excerpit.

iis, quae Theopompo tribui, satis apparet, illum auctorem cum plerumque acerbe et inimice de Themistocle iudicasse tum maxime eius de republica gerenda consilia et cupiditates et avaritiam exprobrasse.

In vita Aristidis Theopompum adhibutum esse ex cap. 7 (168, 15—168, 31) elucet, ubi de ostracismo agitur, de quo loco supra dixi pag. 42 sq. Item de cap. 9 (171, 18—172, 1) pag. 41 et de cap. 23 (188, 13—23) pag. 37 verba feci. Totum autem cap. 23 ex Theopompo fluxisse inde concludendum est, quod verbis (189, 19 sq.) *ἐνθα δὲ καὶ τὸ φρόνημα τῆς Σπάρτης διεφάνη θαυμαστόν. ὡς γὰρ ἦσαν τῶ μεγέθει τῆς ἐξουσίας διαφθειρομένους αὐτῶν τοὺς ἄρχοντας, ἀφῆσαν ἐκουσίως τοὺς ἄρχοντας . . . , μᾶλλον μισοῦμενοι σωφρονοῦντας ἔχειν καὶ τοῖς ἐθεοῖν ἐμμένοντας τοὺς πολίτας ἢ τῆς Ἑλλάδος ἄρχειν ἀπάσης* eius sententiae et erga Lacedaemonios benevolentia praeclare illustrantur et ea potissimum verborum structura, qua verbo ἀπάσης periodus finiatur, magna gravitas fervorque orationis ex more Theopompeo efficitur. Nec secus in proximo capite artificiosa verborum comprehensio 190, 1 *πένης μὲν ἐξῆλθεν, ἐπανήθη δὲ πενέστερος* et aequabilitas quae exstat in verbis *οὐ μόνον καθαρῶς καὶ δικαίως ἀλλὰ καὶ προσφιλῶς πᾶσι καὶ ἀρμολίως*, et adverbium ἀρμολίως, quod alio loco Plutarcheo non legitur, et 190, 9 *ἦν εἰς ἐξήχοντα καὶ τετρακοσίων τάλάντων λόγον* (cf. pag. 19) haud spernenda eiusdem indicia videntur esse. Porro 190, 13—19 verba, quibus demagogorum dementia pravitasque et Atheniensium luxuria acriter vituperantur, Theopompea videntur. Deinde ut in Themist. cap. 2 et 3 nonnulla verba eidem attribui, utque Sauppe (l. l. pag. 34) Periclis naturae atque indolis quae exstat Per. cap. 3—7 descriptionem ex Theopompo derivavit, cum haec diceret: „Die Grundzüge für die einfachen Nachrichten über die Eltern, Gestalt, Lehrer, Charakter, politische Richtung und Beredsamkeit des Perikles fand Plutarch ohne Zweifel bei Theopomp“, ita quae de Aristidis indole produntur cap. 2 (162, 14—28) et 3 eidem scriptori vindicanda sunt, cum multa et verba et res congruant cum Themistoclis loco, cumque sententiae de republica administranda cum Theopompo concinant, atque oratio currat membris concisis ac bene dimensis (162, 17 sq. *ἤψατο μὲν ἀριστοκρατικῆς πολιτείας, ἔσχε δ'*

ἀντιτασόμενον ὑπὲρ τοῦ δήμου Θεμιστοκλέα . . . τὴν μὲν εὐχερῆ καὶ παράβολον καὶ παροῦργον οὖσαν καὶ μετ' ὀξύτητος ἐπὶ πάντα ἡραδίως φερομένην, τὴν δ' ἰδρονμένην ἐν ἡτίει βεβαίῳ καὶ πρὸς τὸ δίκαιον ἀτενεῖ, ψεῦδος δὲ καὶ βωμολοχίαν καὶ ἀπάτην οὐδ' ἐν παιδιᾷς τινι τρόπῳ προσειμένην) numeroque rhetorico praeclare distinguatur, cum praesertim verbum βωμολοχία, quamvis ab aliis quoque scriptoribus usurpetur, saepissime apud ipsum Theopompum inveniatur. Quamquam de Arist. cap. 1—5 ita statuit Bergius (Aristides. Erster Theil. Göttingae 1871), ut maxime Idomencum auctorem Plutarchus secutus sit. Sed et quibus hanc sententiam sustinere conatur argumenta (pag. 18—23) dubia sunt atque ambigua, cum eodem fere iure ad Theopompum possint referri, neque iis quae pag. 37 disputat, convincor, ut fieri non posse quin Theopompus sit auctor arbitrer. — In capite 5, quod idem ex Theopompo derivatum esse censet, haec maxime eius indicia exstant, quod 166, 27—29 Calliae morum descriptio inserta est — etenim iam saepius vidimus, eiusmodi descriptiones ab illo libenter adspergi — et quod 165, 30 et 31 synonyma abundanter coniuncta sunt (*περίθεσθαι καὶ ἀκολουθεῖν, σεμνὸν καὶ σωτήριον*).

C A P U T VI.

NICIAS, ALCIBIADES, LYSANDER.

Quae in Nicias cap. 11 et in Alcib. cap. 13 de Alcibiadis et Nicias contentionibus et de Hyperboli exsilio memoriae produntur, ex Theopompo fluxisse et Frickius in libro supra laudato demonstravit et a me pag. 42 sq. comprobatum est. Sed in Nicia etiam ea verba ipsa a quibus cap. 9 incohatur cum magnam habeant cum Themist. cap. 22, Arist. cap. 7, Alcib. cap. 13 similitudinem, ex eodem hausta sunt; et quae paullo post (III, 15, 5) secuntur (*ὧν ἦν καὶ Ὑπέροβολος — ἀδοξία τῆς πόλεως*) more illo Plutarcheo quem iam notavi parum eleganter per pronomina relativum cum proximis verbis conexa eidem tribuenda sunt, quia et saepius ex Theopompo depromptae sunt tales virorum descriptiones, et inimicus eius contra plebem et demagogos animus clare significatur et artificiosa concinnaque structura verba excellent (*ἀπ' οὐδεμιᾶς τολμῶν δυνάμεως, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τολμᾶν εἰς δύναν μιν προελθῶν* et *ἦν εἶχεν ἐν τῇ πόλει δόξαν ἀδοξία*

τῆς πολέως). Adde quod vox *κύριον* singularis est in Plutarchi libris. Certe versus Platonis comici. cum iidem Alcib. cap. 13 inveniuntur, iam Theopompeae relationi inserti erant. In capite 7, quod etiam Frickius Theopompeum existimat, cum universa oratione tum maxime verbis 9, 27 *καὶ γὰρ ἄλλως εἰώθεσαν αὐτοῦ τὴν κορυφότητα καὶ μανίαν φέρον μετὰ παιδιᾶς* animus plebi demagogisque inimicissimus exprimitur, et quae de Cleonis petulantia narrantur adeo (9, 5 — 10, 3), cum Theop. fr. 99 et Plut. Moral. II, 976, 28 — 30 (Praec. ger. reip. cap. 3) concinunt, ut nostro loco fere germana Theopompi verba fideliter servata esse videantur. In capite proximo verba 10, 23 *εἰς βαρὺ φρόνημα καὶ θράσος ἐμπεισῶν ἀκάθεκτον* et quae (10, 25 — 31) de Cleonis in dicendo habitu referuntur, cum praesertim simillima sint Pericleae orationis descriptioni Per. cap. 5, Theopompea videntur. Ceterum verbum *ἀκάθεκτος* nullo alio loco Plutarcheo invenitur. — Inde a capite 2 Frickius cum Philochorum fuisse fontem principalem statueret, argumentis usus est (pag. 21) parum certis debilibusque coniecturis superpositis. Atque cap. 2 et prima pars capitis 3, nisi egregie fallor, a Philochori oratione toto ut aiunt caelo distant. Hunc enim chronographorum et logographorum more religiose temporum habita ratione¹⁶⁾, quae quoque deinceps archonte memoria digna essent gesta ab Atheniensibus, satis diligenter sed ieiuna et exili ac paene exsanguis oratione enotasse fragmenta et in his imprimis 135um docent, neque vero usquam longioribus argumentationibus vel comparisonum ad rempublicam administrandam et ad virorum mores pertinentium elegantissimae tenue narrandi filium videtur variasse. Nostro autem loco cum copiosis verbis Thucydidis et Niciae in republica gerenda condiciones inter se comparentur et de Niciae et Cleonis consiliis ac natura et de populi Atheniensium voluntatibus disseratur, historia ad publicas rationes Theopompi more refertur. Accedit quod idem ex orationis proprietatibus cognoscitur: velut ex accurata membrorum oppositione et concinnitate (2, 26 sq. *ἐξείνων δὲ προσβύτερος* sq.), ex polita indolis naturaeque descriptione (3, 8 *καὶ γὰρ οὐκ ἦν αὐστηρὸν . . . εὐτυχία τὴν δειλίαν*), ex conciso enuntiato *κατώριδου γὰρ ὁμαλῶς στρατηγῶν* (3, 12) longiori

¹⁶⁾ Contra Frickius pag. 26: „Auf strenge Chronologie kommt es ihm daher nicht an.“

periodo immixto, ex gravitate sonituque verborum quibus conclusio fit (3, 16) *τοῖς γὰρ πολλοῖς τιμὴ μεγίστη παρὰ τῶν μειζόνων τὸ μὴ καταφρονεῖσθαι*. Iam igitur cum cap. 3 argumenti perpetuitate artissime cum cap. 2 cohaereat atque verba usque ad *καὶ ἑαυτὸν ἅπαντας* eundem fere colorem et sucum atque nonnullas notas prae se ferant Theopompeas, 2, 18 — 3, 28 huic scriptori adiudicanda sunt. Ea autem quae secuntur quia et placidius effluunt et prorsus diversam speciem praebent, cum Frickio Philochoro attribuum.

In Alcibiadis vita describenda Theopompum secutus est Plutarchus in cap. 13 (cf. pag. 42) et in cap. 32 ubi Duris his verbis refutatur (I, 410, 11) *ἀ δὲ Δούρις . . . προστίθησι τούτοις . . . οὔτε Θεόπομπος οὔτ' Ἐφορος οὔτε Ξενοφῶν γέγραφεν*. Itaque Theopompus cum in eo sit auctorum numero, quibus praecipue haec vita nititur, atque adeo primo loco appelletur, certo etiam in aliis eiusdem capitibus adhibitus est. Attamen in cap. 28 — 32, quibus eae res exponuntur, quas a Theopompo cum Thucydidis libros continuaret, narratas esse constat, universa oratio non ea est, qua illum usum esse identidem vidimus, verum maxime Ephori redolet aequabilitatem et tranquillitatem, verba autem persaepe congruunt cum Xenophonte (cap. 27 extr. = Xenoph. Hell. I, 1, 9. cap. 28 (405, 15 — 19) = Xen. I, 1, 14. 409, 18 — 20 = Xen. I, 3, 18. 415, 16 — 18 = Xen. II, 1, 26). Qua de re non id sequitur, ut Plutarchus duorum scriptorum relationes in unam quandam novam confuderit sed ut Ephori, qui ipse Xenophontem transcripserit, praecipue nixus sit auctoritate, nisi quod passim, ubi quid ab illo omissum vel falso traditum videretur, Xenophontem ipsum inspexerit. Theopompum autem hic ideo secutus non est, quia his capitibus res deinceps gestae enarrantae erant, quod genus annalium in Theopompi ingenium parum conveniebat. Verum ubi de Alcibiade ipso agitur, huius oratio clare elucet. Itaque quibus verbis in cap. 32 quanto apparatu redierit Athenas exponitur, in iis statim elatio illa atque fervor erumpit, nec deest decantata illa in membris opponendis cura: 409, 31 sq. *πολλαῖς μὲν ἀσπίσι καὶ λαφύροις . . . πολλὰς δ' ἐφελκόμενος αἰχμαλώτους, ἔτι δὲ πλείω κομίζων ἀκροστόλια* et quae secuntur 410, 18: *ἐπεὶ δ' ἀπέβη, τοὺς μὲν ἄλλους στρατηγούς οὐδ' ὄραν ἐδόκουν ἀπαντῶντες οἱ ἀνδρῶποι, πρὸς δ' ἐκείνον*

συντρέχοντες ἐβόων, ἠσπάζοντο etc. Quare iniuria a Frickio Ephoro haec vindicata esse ex ipsius ratione argumentandi concluditur. Nam quod re ad minutissimos calculos vocata alium latere fontem in Plutarcho alium in Diodoro, Cornelio, Iustino ideo arbitratur, quod a Plutarcho ita res exponatur „die Athener seien der Ansicht gewesen, sie würden von allen früheren Verlusten verschont geblieben sein und an das Ziel aller Erwartungen und Wünsche gekommen sein, wenn sie den Alkibiades nicht vertrieben hätten“, a ceteris ita: „die Athener hätten geglaubt sowohl ihr früheres Unglück als ihr späteres Glück sei das Werk des Alkibiades allein“ (pag. 77), minor profecto haec discrepantia videtur quam quae ad fontes referenda sit. Ceterum haud nego ea quae Diod. XIII, 68 exstent multo melius et verbis et sententiis ad Theopompum quadrare. Sed quid, quaeso, minus mirum est quam Plutarchum, ut erat animo mollissimo et aperto pectore praeclaram rerum gestarum memoriam accipiebat, hoc loco suam admirationem effusis verbis executum esse?

Religiosius autem in cap. 33 oratio Theopompi servata est: duobus enim brevioribus membris accurate oppositis, quorum prius iterum bifariam divisum est (411, 11 sq.) *τὰ μὲν αὐτοῦ πάθη κλαύσας καὶ ὀλοφνυράμενος — ἐγκαλέσας δὲ μικρὰ καὶ μέτρα τῶ δήμῳ* et *τὸ δὲ σήματιν ἀναθεῖς* etc. maiori atque copiosiori membro concinnitatis velut cumulus accedit: *πλεῖστα δὲ εἰς ἐλπίδας . . . παρορμήσας*. Ceterum nescio an hae sententiae a Theopompo absolute positae fuerint, neque proximo enuntiatio: *στεφάνοις μὲν ἐστεφανώθη χρυσοῖς, ἠρέθη δ' ἄμα . . . στρατηγός* subiunctae.

Etiam in proximo capite (34), quod Ephoro praecipue niti auctore constat, quae de restituta Alcibiadis auctoritate et de spe Atheniensium 412, 24 — 413, 2 dicuntur, cum simillima sint verbis Diodori XIII, 68 et argumento verborumque compositione Theopompum redoleant, ad hunc videntur referenda esse. Cum enim populus paene ad caelum Alcibiadem laudibus extulisse atque tyrannum libenter se laturum exclamasse dicatur, quam bene haec convenient in Theopompum optimatem, qui vulgi inconstantiam et funditus repudiaverit et libenter notaverit, in propatulo est, et membrorum coniunctio verborumque compositio ac locutio illa memorabilis *τοῦ φθόνου κρείττων γινόμενος* (cf. pag. 8 *ἡδονῶν κρείττων*) signa sunt eiusdem orationis. Itaque Plutarchus

cum res universas ex Ephoro depromeret, singularum rerum descriptiones ex Theopompo inseruit. Eodem modo etiam in cap. 35 (413, 28 sq.) Antiochi clades ex Theopompo videtur manasse, cum nonnulla verba (*ἀκόλαστα καὶ βωμολόχα*) et Antiochi indolis descriptio eius orationem sapiant, etiamsi Frickius docet, res a Diodoro, qui Theopompum excerpserit, paullum discrepare.

Extremam vitam 416, 2—418, 10 (cap. 37 extr. — cap. 39) iam Frickius Theopompo vindicavit neque iniuria; nam praeter eas quas ille affert causas, nonnulla in verbis signa exstant Theopompea: velut 416, 4 sq. membrorum ordo et conexio: *πολλὰ μὲν ἄγων χρήματα, πολλὰ δὲ κομίζων, ἔτι δὲ πλεῖω καταλιπὼν* etc. et 416, 23 sq. sententiae gravitas: *ἀπερρίφη γὰρ οὐδὲν ἀδικῶν αὐτός, ἀλλ' ὑπηρέτη χαλεπήμαντες ὀλίγας ἀποβαλόντι ναῦς αἰσχρῶς αἰσχίον αὐτοῖ τὸν κράτιστον καὶ πολεμικώτατον ἀφείλοντο τῆς πόλεως στρατηγόν*, fortasse etiam somnii mentio in cap. 39 facta.

Denique ex fabellis quibus Alcibiadis ingenium illustratur ut quae exstat 381, 29—382, 2 ex Ephoro fluxit (cf. Ephori fr. 119), ita in cap. 2 quae de eius in aurigam obstinatione commemorantur, propter orationis structuram Theopompi esse existimem. Namque membra ita conectuntur, ut constanter alterum alteri opponatur (377, 17 sq.): *πρῶτον μὲν — μὴ πειθόμενος δέ; οἱ μὲν ἄλλοι παῖδες — ὁ δ' Ἀλκιβιάδης; ὥστε τὸν μὲν ἀνθρωπον — τοὺς δ' ἰδόντας*, et, quod luculentius signum esse puto, illud quo argumentatio continetur membrum non subiunctum est, sed absolute in media periodo positum (377, 18) *ὑπέπιπτε γὰρ ἢ βολὴ τῇ παρόδῳ τῆς ἀμάξης*. Ceterum hanc narrationem Plutarchus potius ex anthologia quadam dictorum factorumque memorabilium quam ex ipso Theopompi libro videtur transcripsisse.

In Lysandri vitae cap. 16 et 17 Theopompum an Ephorum praecipue secutus sit Plutarchus cum discernere non audeat Stedefeldt (De Lysandri Plutarchoi fontibus dissert. Bonnae 1867 pag. 57), Frickius cap. 16 Ephoro tribuit (l. l. pag. 99), quia quae ibi narrentur discrepent cum Diod. XIII, 106. Sed quas hic affert causas eae minores sunt, quam quibus sententia eius stabiliri possit (Nach Diodor schickt Lysander den Gylippos fort, als er nach Samos geht, bei Plutarch aber, als er nach Thrakien fährt. Auch gebraucht Diod. den Ausdruck *σακία*, Plut. *ἀγγεῖα*,

und die ganze Erzählung ist verschieden). Verbis autem Plutarchi et Diodori comparatis equidem non dubito quin eiusdem uterque auctoris i. e. Theopompi vestigia presserit. Primum enim uterque eodem loco commemorat, Diodorus his verbis: *τὸν εἰς Σικελίαν τοῖς Συρακοσίοις τῇ ναυτικῇ συμπολεμήσαντα*, Plutarchus his: *τοῦ στρατηγήσαντος περὶ Σικελίαν*, Gylippum in Sicilia bellum gessisse; deinde eodem uterque modo refert Gylippum literas pecuniis appositas ignorasse (Diod. *καὶ τούτων ἔχοντος ἐκάστου σκυτάλην ἔχουσαν τὴν ἐπιγραφὴν τὸ πλῆθος τοῦ χρήματος δηλοῦσαν, ταύτην ἀγνοήσας*, Plut. *ἀγνοήσας, ὅτι γραμματείδιον ἐνὴν ἐκάστῳ τὸν ἀριθμὸν σημαῖνον*), tum congruunt verba *ἀπέστειλεν εἰς Σπάρτην* et *ἀπέστειλεν εἰς Λακεδαίμονα*. Porro quae sunt de Lysandro apud Plutarchum verba luculentas habent notas orationis Theopompeae. Nam et iudicium de Lysandro factum cum illius sententia prorsus conspirat, cum vituperando ei intentior fuerit Ephorus; et verba *ἀνδρὶ δυνατωτάτῳ καὶ τρόπον τινὰ κυρίῳ τῆς Ἑλλάδος* (II, 399, 12) simillima sunt Theopompi fragmentis 21 et 22 et verba *ἀπὸ τούτων γενόμενος* Theopompi sunt propria (cf. pag. 18 extr.). Item initium capitis 17 propter enuntiatorum structuram (*ὁ μὲν οὖν Γύλιππος — οἱ δὲ φρονιμώτατοι*) et perplexum verborum ordinem ex eodem fluxit (cf. pag. 34). — Praeterea Stedefeldt (l. l. pag. 24—25) Theopompo capita 19—21 adiudicavit; et profecto cap. 19 initium, ubi Lysandri ambitio et superbia quodammodo excusantur, ob naturae morumque descriptionem quaesitumque verborum ordinem (*ὑπεροψίας πολλῆς ἅμα . . . ἐγγενομένης τῇ ἡθρῇ καὶ βαρύτητος*) et membrorum dispositionem (*ἀλλὰ φιλίας μὲν ἄλλα καὶ ξενίας . . . θυμοῦ δὲ μία πλήρωσις*) Theopompum redolet, item verba 403, 4—11; atque quae 405, 8—10 dicuntur (*ὅτι ταῖς ἐταιρείαις τὰς πόλεις κατέχων διὰ παντός ἄρχει καὶ κύριός ἐστι τῆς Ἑλλάδος*) cum fr. 21 et 405, 25—31 magna Lysandri laus cum Theopompi sententia consentanea sunt. Huc accedit, quod cum Theopompos et Ephorus principales sint hac in vita fontes, de Ephoro ideo cogitari non potest, quia 405, 4 haec verba leguntur *ἦν μὲν γὰρ Ἐφορος τῆς ἀποδημίας ταύτης αἰτίαν ἀναγράφει, μετὰ μικρὸν ἀφηγήσομαι*, quae verba ad 410, 19 *Ἐφορον μὲν οὖν φησὶ* etc. referuntur. Sed quae maiore capitis 19 parte et toto capite 20 narrantur cum et aliquantum abhorreant a Theopompi de Lysandro iudicio (cf.

fr. 21 *σοφρον ὧν καὶ τῶν ἡδονῶν ἀπασιῶν κρείττων*) neque notas praebeant eius orationis, non ausus sim illi attribuere.

Cap. 14—15 *ἐνοιοὶ δὲ προτεθῆναι φασιν* (396, 23—398 12) Stedefeldt ex Theopompo fluxisse censet, contra quem Frickius disputat haec Ephorea esse statuens (pag. 97). Omitto utriusque causas examinare: hoc unum moneo periodi, quae est 396, 28—32, structuram (*καὶ τῶν μὲν ἄλλων — Σαμίους δέ; πολλῶν μὲν — πολλῶν δέ*) et auctoritatis gratiaeque qua fructus sit apud Graecos Lysander, descriptionem (397, 5 sq.) aestimationemque Therameni faventem plebi demagogisque infensam (397, 25 sq.) a Theopompo vix respui. Sed cum ne Frickii quidem argumenta praetermittenda censeam, res adhuc in controversia versetur.

Certiores autem quasi ansae dantur orationis Theopompeae in capite 2; in quo accuratius singulae res exponuntur, quam ut Stedefeldti opinioni accedam „ab ipso Plutarchi ingenio ea profecta esse“ censentis propterea quod „cum ipsum hic coniunxisse quae scriptoribus memoria tenuit verisimile sit.“ Atque ea quae de rebus familiaribus, de genere, de educatione commemorantur cum in compluribus vitis tum hoc loco ex Theopompo manasse non solum clara atque perspicua membrorum compositione significatur sed etiam accurata congruentia cum fragmento 21: etenim verba *κρείττονα πάσης ἡδονῆς* (383, 24) Theopompi propria sunt atque in eo ipso fragmento inveniuntur; et verba *παρέσχεν ἐαντὸν εὐτακτὸν πρὸς τοὺς ἐθισμοὺς* etc. (383, 23) et *ἴδιον δὲ αὐτοῦ μάλιστα τὸ καλῶς πενίαν φρονεῖν καὶ μηδαμοῦ κρατηθῆντα μηδὲ διαφθαρέντα χρήμασι αὐτόν. . . . εἰσάγοντα χρυσίου καὶ ἀργυρίου πλῆθος . . . ἐαντῷ δὲ μηδεμίαν δραχμὴν ὑπολειπόμενον* (384, 9—15) cum eius sententiis et more dicendi apte congruunt. Itaque 383, 20—384, 5 et 384, 8—15 paene purum putum Theopompum deprehendisse mihi videor. — Denique cum Stedefeldt in cap. 3—7 Ephoreae relationi immixta esse censeat quaedam, quae Theopompum redolet, ea potissimum inveniri existimem 385, 6—14 (cap. 3 extr.), quamvis aliquantum commutata sint a Plutarcho, et 287, 13—17 (cap. 5 extr.). Callieratidae descriptionem, quippe quae simillima sit Diod. XIII, 76. — In reliqua vita — nam de fragmento Theopompeo quod est in cap. 30 supra pag. 19 verba feci — certa vestigia, quibus ille significaretur, non inveni. Ceterum dubito, num quae 411, 1 sq. (cap. 25 extr.) dicuntur: *ἡμεῖς ἀναγράφομεν ἀνδρὸς*

ιστορικοῦ καὶ φιλοσόφου λόγῳ κατακολουθήσαντες cum Stedefeldto ad Ephorum referenda sint. Nam hunc philosophum appellari mirum videtur. Contra I, 384, 15 (Alcib. cap. 10) Theophrastus ita citatur: *εἰ δὲ Θεοφράστῳ πιστεύομεν ἀνδρὶ φιλικῷ καὶ ἱστορικῷ παρ' ὀντινοῦν τῶν φιλοσόφων*, quem in capitis Lysandri 26 initio auctorem fuisse Plutarcho iam E. Curtius, Griech. Gesch. III. p. 758 (not. 82) dubitanter coniecit.

Caput VII.

AGESILAUS, PELOPIDAS.

In Agesilai vita Theopompus cum in cap. 31, 32, 33 nominetur et capitis 36 extr. auctorem cum fuisse ex fragmento 23 (= 119) cognoscatur, certe in praecipuorum fontium numero fuit. Quaeritur autem, quo loco in eius libris haec res fuerint expositae. Nam Diodorus XII, 42 et XIV, 84 certissime, ut dubitatio non detur, Theopompum tradit in Hellenicis septendecim annorum spatium usque ad pugnam apud Cnidum commissam (Ol. 96, 2. 395/4) complexum esse. Contra Polybius VIII, 13 ait, Theopompum, cum res graecas inde ubi desiisset Thucydides scribere esset aggressus, postquam ad Leuctrica tempora ac res Graeciae celeberrimas pervenisset, ipsam quidem Graeciam cum suis factis valere iussisse, commutato autem argumento Philippi res gestas inde ab eius regno scribere constituisse. Ergo si Polybii verba accurate examinabimus, hic septendecim annorum plus quam Diodorus Hellenicis Theopompi attribuisse videbitur, id quod mirum est fieri a Polybio scriptore diligentissimo. Sed utrcunque recte tradidit, nullo modo ea quae Agesil. cap. 31, 32, 36 ex Theopompo fluxerunt, ex eius Hellenicis hausta esse possunt. Ex contrario si quis statuet haec ex Philippicorum libro XIII sumpta esse, in quo ille longiore excursu de Chabria, Aegyptiorum classi praefecto, de Iphicrate, Persarum copiarum duce, de bello ab Artaxerxe contra Tachum gesto, de Agesilao disseruisse videtur, ei sententiae repugnabit primum quod quae in Ages, cap. 10 afferuntur verba (III, 152, 30) certe ex Theopompi Hellenicorum libro XII manaverunt neque statuentium videtur Plutarchum in una vita, quem principalem sumeret auctorem eius libros tam diversos adhibuisse nulla hac de re significatione data. Quamquam cum illo loco dicitur: *ὡς εἰρηκὲ πού*

καὶ Θεοπόμπος, cumque Ephori relationi immixta sint haec verba in schedarum suarum appendiculis Plutarchus videtur invenisse. Deinde ex fragmentis 11 et 23 apparet eadem atque in Plut. Agesil. cap. 36 a Theopompo et in libro III et in libro XI Hellenicorum tradita fuisse.¹⁷⁾ Quae cum ita sint, mea quidem sententia id unum restat, ut ponamus, Theopompum et in Hellenicis cum ubicunque de viro quodam verba faceret etiam rerum diversis temporibus factarum sed ad eundem virum pertinentium mentionem aliquotiens fecisse, tum ubi Agesilai expeditionem in Asiam factam exponeret totam eius naturam ac vitam variis fabellis illustrasse, et in Philippicorum libro XIII continuam eius vitam composuisse; Plutarchum autem ut in Themistocle, Aristide, Cimone, Pericle ita in Pelopida, Agesilao conscribendis Theopompi excursiones Philippicis insertas adhibuisse. Vide ergo, quam recte Polybius, Dionysius Hal., Theo crebras illas excursiones Theopompo exprobraverint.

In iis autem locis Agesilai, quos ad Theopompum referendos esse manifestum est, haec fere reliquiae exstant verborum eius orationis: III, 176, 20 (cap. 31) *ῥεῦμα καὶ κλυδῶν πολέμου*, quamquam hoc simile saepius a Plutarcho usurpatur; 177, 1 (cap. 31) *αὔχημα* vocem in alio Plutarchi loco exstare non magis memini quam *προσπεριγίγνεσθαι* verbum (179, 1. cap. 32); 180, 2 (cap. 33) *τὰ ἀρχεῖα* (= magistratus) sollemne magistratum Lacedaemoniorum videtur fuisse nomen, quia praeter hunc locum idem eadem vi positum (Pseudoplut.) Mor. I, 267, 10 (Apophth. Lacon. Archid. 1) exstat. 178, 1 et 12 (cap. 32) qui notatur Agesilai novarum rerum metus (*φοβηθεῖς τὸν νεωτερισμὸν* et *σύνδοξ ἀνδρῶν Σπαρτιατῶν ἐπὶ πράγμασι νεωτέροις*) cum Theopompo conspirat; deinde sententiarum oppositionem particulis *μὲν-δὲ* effectam (177, 32 — 178, 11), et 179, 15 coniunctionem verborum *ἀρχαὶ καὶ δυναστεῖαι* iam supra (pag. 20) Theopompi propriam esse vidimus; 179, 22 — 180, 8 denique quamquam a Plutarcho aliquantum amplificata atque producta videntur tamen propter fervorem orationis sonitumque et dispositionis elegantiam et pristinorum morum Lacedaemoniorum admirationem ex Theopompo derivata sunt, cum praesertim Thucydidis mentio fiat, quem quanta ille pietate coluerit, mirum est. Ceterum ut 177, 3 — 14 Plutarchus ex schedis collec-

¹⁷⁾ cf. quae Mueller E. H. G. vol. I. p. 279 hac de re contra Wicherium disputat.

719, 1 *ἀνάνδρως καὶ ἀκλεῶς*, 4 *φρόνημα καὶ καλοκάγαθία*, 20 *ἄδακρος καὶ ἄτεγκτος*, 21 *δεξιούμενος καὶ παραθαρρύνων*, 25 *μὴτ' ὠχρίσαντος μὴτ' ἐκπλαγέντος* et multa alia), et breves indolis virorum ingeniique descriptiones inseruntur (718, 46 *τὸν υἱὸν . . . κάλλιστον ὄντα Θηβαίων παῖδα καὶ φιλοπονώτατον περὶ τὰ γυμνάσια, πεντεκαίδεκάτη μὲν σχεδὸν, πολὺ δὲ ῥώμῃ καὶ μεγέθει διαφέροντα τῶν ὀμηλικῶν*; 721, 47 *ἄδικος μὲν ἀνὴρ καὶ τυραννικός, εὐρωστος δὲ τῇ ψυχῇ καὶ κατὰ χεῖρα ῥωμαλέος*), et breviores sententiae quasi uncinis circumclusae periodis immiscentur (719, 17 *πολλὴ δ' ἐλπίς ἐτι λείπεται*; 719, 31 *φθῆσεται γὰρ ἐμπεσόντας αὐτοῖς*; 722, 42 *οὐδεὶς δ' ἐκώλυε*; denique verba *γενόμενοι δ' ἀπὸ τούτων* (722, 12) genuina sunt Theopompea. Itaque Plutarchus in hoc libello nonnulla verba religiose ex Theopompo transcripsit. In Pelopidae autem capitibus partim minus partim plus novavit. Nam cum per multa enuntiata secundum morem Theopompeum ibi formata sunt, tum nonnulla verba, quae alibi a Plutarcho non adhibeantur, eius propria sunt existimanda (90, 29, 30 *ὑπανδρος, κάτοινος*). Ceterum utroque loco Plutarchus sua ipsius verba passim addidit.

Etiam in cap. 7 et 8 quae argumenti perpetuitate cum cap. 9—12 cohaerent, haec Theopompea inveniuntur vestigia: 88, 15 *οὔτε καλὸν οὔτε ὄσιον*, 21 *τόλμαν καὶ ἀρετήν*; 89, 14 *φιλικῶς καὶ πιστῶς, ὑπὲρ δόξης καὶ ἀνδρείας*, 16 *ἀσπασάμενοι καὶ προπέμψαντες*; et accurata aequalitas membrorum (88, 20 *ὡς ἐκεῖνος ἐκ Θηβῶν πρότερον ὀρμηθεὶς κατέλυσε τοὺς ἐν Ἀθήναις τυράννους, οὕτως αὐτοὶ πάλιν ἐξ Ἀθηνῶν προελθόντες ἐλευθερώσωσι τὰς Θήβας*), et membrorum oppositio particulis *μὲν-δὲ* effecta, et ingenii descriptio (89, 24 *Ἰπποσθενίδας δὲ τις, οὐ πονηρὸς μὲν, ἀλλὰ καὶ φιλόπατρις καὶ τοῖς φυγάσι εὖνους ἄνθρωπος, ἐνδεὴς δὲ τόλμης . . . ἀπόροις καὶ φυγαδικαῖς ἐλπιδίω*) et conclusio quae totam hanc narrationem complectitur atque exaggerat (90, 13 *παρὰ τοσοῦτον μὲν ἦλθον αἱ μέγιστα καὶ κάλλιστα τῶν πράξεων εὐθύς ἐν ἀρχῇ διαφυγεῖν τὸν καιρὸν*).

Quae cum ita sint, verisimile est etiam quae praecedunt capita 3—6, cum et inter se et cum sequentibus arte cohaerent, ex eodem fonte manavisse; quod quidem nonnullarum sententiarum structura ad modum Theopompeum formata confirmatur: nam imprimis verba (87, 19 sq.) *ἐπεὶ δὲ Λακεδαιμόνιοι Φοιβίδαν μὲν*

ἀφείλοντο τῆς ἀρχῆς καὶ δέκα δραχμῶν μυριάσιν ἐζημίωσαν, τὴν δὲ Καδμεῖαν οὐδὲν ἦπτον φρουρᾷ κατέσχον, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες Ἕλληνες ἐθαύμαζον τὴν ἀτοπίαν, εἰ τὸν μὲν πράξαντα κολάζουσι, τὴν δὲ πράξιν δοκιμάζουσι, τοῖς δὲ Θηβαίοις etc. triplici dichotomia distinguuntur, et in ceteris verbis idem artificium saepius exstat. Attamen multa in his capitibus a Plutarcho ipso vel addita vel commutata sunt. — Praeterea nescio an vestigium Theopompi 107, 20 sq. Meneclidae descriptione (*ἦν μὲν εἰς . . . ἐπεὶ δὲ . . . τοῦ φθόνου παραμυθία* (cf. pag. 43) servatum sit. Sed in his omnibus capitibus Theopompum credo non principalem fontem sed secundarium adhibitum esse, Plutarchum autem, cum ipse esset Boeotius, ex Boeotiis maxime hausisse scriptoribus Anaxi et Dionysodoro (de quibus conferas, quaeso, Muellieri F. H. G. II. pag. 84), atque ut suae patriae gloriam augetet, ipsum multa addidisse cum alia tum ea quibus Pelopidas ab Artaxerxe praeter ceteros honoratus esse dicatur (114, 1 sq. *ὡς οὗτος ἀνὴρ ἐστὶν ὁ γῆς καὶ θαλάττης ἐκβαλὼν Λακεδαιμονίους* etc.), et quibus mirum in modum oratio Boeotica celebretur (114, 10 sq. *τοὺς λόγους . . . τῶν μὲν Ἀττικῶν βεβαιοτέρους, τῶν δὲ Λακεδαιμονίων ἀπλουστέρους ὄντας*). Ceterum recte monuit Haug (l. l. pag. 59) in cap. 30 etiam Phanium adhibitum esse, cum verba, quae profecto ad rem non sunt necessaria (114, 29): *ὡς τῶν Ἑλλήνων οὐκ ἐπισταμένων* apud Aethnaeum II, 48 D ex Phania desumpta in eiusdem rei narratione proferantur (*φάσκων οὐκ ἐπίστασθαι τοὺς Ἕλληνας ὑποστρωννύειν*).

C A P U T VIII.

DEMOSTHENES, PHOCION.

In Demosthenis vita cum Theopompos cap. 4, 13, 14, 18, 21, 25 et Hermippus cap. 5, 11, 28, 30 nuncupentur, manifestum est, his potissimum scriptoribus per totam vitam Plutarchum ita nixum esse, ut nonnullis locis ad eorum narrationes corrigendas vel supplendas alios quoque scriptores adsumeret. — Itaque in fronte vitae ipsius i. e. cap. 4 (IV, 211, 18) Theopompos auctor nominatur, et exceptis iis quae ipse addidit Plutarchus (211, 20—24) usque ad verba *ἦν δὲ ὁ Βάταλος* (212, 5) hoc caput Theopompo tribuendum est; quod quidem membrorum oppositione (*ἦν μὲν*

τῶν καλῶν — ἐπεκαλεῖτο δέ, τὰ μὲν νοσοισαμένων — τὰ δ' ἀμελησάντων) et synonymorum coniunctione (τῶν ἐμμελῶν καὶ προσήκόντων . . . τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν καὶ θνήψιν . . . κάτισχυος καὶ νοσώδης) et ea re commendatur, quod in his maxime privatis rebus exponendis Theopompum secutus est Plutarchus. Et cum Theopompus, qui a partibus Alexandri stabat, Demostheni adversarius esset (id ex initio capitis 13 comprobatur), etiam in cap. 14 verba (221, 13 sq.) τῷ μὲν παρὰ Φιλίππου . . . μιμήσασθαι δ' οὐχ ὅμοιος, quamquam verborum quae antecedunt auctor nominatur Demetrius, ex illo sumpta esse autumo atque id non solum propter Demosthenis vituperationem verum maxime propter verborum concinnitatem ordinemque artificiosum; quibus etiam quae secuntur verba excellunt (221, 25: ὑμεῖς ἐμοί, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, συμβούλω μὲν, κὰν μὴ θέλητε, χρῆσεσθε, συκοφάντη δὲ οὐδὲ ἂν θέλητε). — Iam inde a cap. 16 tenacius Theopompum sumpsit Plutarchus auctorem. Quae enim hoc capite (223, 9—10) et cap. 20 (226, 19—22) de Philippo dicuntur satis consentiunt cum Theopompi fragmentis, ubi illius vinolentia item notatur; neque vero laude afficitur Demosthenes, sed etiam saepius (226, 14 sq. cap. 20, 230, 10 cap. 24) acriter vituperatur, et cum voluptate quadam eae, quibus demagogi Athenienses, velut Pythaeas, cum insectabantur, facetiae (226, 18 sq.) notantur, contra oratoria eius vis ut ab rhetore diserte celebratur (224, 28 sq. cap. 18). Deinde universa narratione minime id agitur, ut res graecae laudibus extollantur, sed vehementer Graecis perturbationes animorum et infirmitates exprobrantur, atque 227, 13 (cap. 21) de Atheniensibus tam contumeliosa verba fiunt, ut Plutarcho ipsi refutanda videantur; porro 225, 11 sq. (cap. 19 in.) religiosa fit mentio oraculorum et prodigiorum more Theopompeo, idemque diligenti et accurata quae exstat 223, 26 sq. (cap. 17) copiarum et civitatum enumeratione manifestatur. Quid quod oratio eius stilum satis redolet? Nam saepissime sententiae, quamvis contrarium ullum iis non contineatur, particulis μὲν — δέ, οὐ — ἀλλὰ opponuntur, 223, 17 sq. longior periodus ita currit, ut verbis πρῶτον μὲν — δεύτερον δέ — ἐπειτα tribus partibus continetur, quem morem loquendi fragmenta Theopompi frequenter servarunt; 224, 10 sq. verborum ordo artificiose inversus est (ταῖς διὰ τὴν γειννίασιν ἀφιμαχίαις ἀναξαινομένων ἐκάστοτε τῶν πολεμικῶν πρὸς ἀλλήλας διαφορῶν ταῖς

πόλεσιν; in extremo capite 18 quamquam sententiarum compositio a Plutarcho commutata est atque in brevius contracta, apparet nihilominus magna ubertas et magnus ornatus orationis; synonymorum quoque coniunctio haud raro invenitur (224, 29 ἐκρηπίζουσα τὸν θυμὸν καὶ διακαίουσα τὴν φιλοτιμίαν, 32 μέγα καὶ λαμπρὸν, 226, 7 ὑπὸ ῥώμης καὶ προθυμίας, 20 ἐξυβρίσας καὶ κομμάσας, 25 τὴν δεινότητα καὶ τὴν δύναμιν). Itaque etiam verba ἀνεπιτήμητος (222, 32 cap. 16) et ἀναξαινω (224, 11), quae alibi a Plutarcho non usurpantur, Theopompo nescio an debeantur, atque in cap. 16—21 exceptis 225, 9—10, 20—226, 5 paene genuina eius verba superesse existimem. Etenim dubito num 223, 30 Theophrasti nomen recte traditum sit, an potius aequae atque Agesil. III, 183, 28 a viris doctis factum est, Θεόπομπος scribendum sit. Continuatur autem haec Theopompea narratio capite proximo (cap. 22), mox interruptitur verbis ὡς ὁ Αἰσχίνης φησί (228, 2), quibus longa Plutarchi commentatio adnectitur, tum denuo 229, 3 narratio Theopompea currit usque ad 232, 11 (cap. 26 in.), exceptis tamen iis quae 229, 24—230, 1 (in cap. 23) ex Aristobulo hausta dicuntur. In his capitibus fere eadem atque in prioribus vestigia Theopompea exstant: 227, 28 somnium commemoratur, Demostheni avaritia acerbe et maligne exprobratur (231, 17 sq.), de Graecorum consiliis libertatis recuperandae causa initis eadem atque prius acerbitate iudicatur. Deinde oratio plerumque membris haud ita longis inter se oppositis continetur, atque synonymorum coniunctiones (230, 4 πρεσβεύσειν καὶ δειῆσθαι, 230, 32 ἐβοήθουν καὶ συνέπειθον, 231, 1 δέχεσθαι καὶ σώζειν, 18 εὐ καὶ καλῶς, 24 ἀπολογεῖσθαι καὶ πείθειν, 25 χαλεπαίνοντος καὶ θορυβοῦντος) et verborum διαβαστάζειν (231, 8) cum pendendi notione et εὐφυνής (= festivus, 231, 21) usus a Plutarcheo abhorrens Theopompi sunt, praesertim cum fr. 235 ἦν δὲ εὐφρυνέστατος legatur similiter dictum. — In reliquis capitibus Plutarchus Hermippum potissimum videtur secutus esse.

In vitae Phocionis capite 21 cum eadem de Harpalo exponantur atque Dem. cap. 25, quamquam ea tantum verba congruunt, quae ad rem necessaria sunt (μετὰ χρημάτων . . . ἀποδράς Ἀλέξανδρον ἐξ Ἀσίας IV, 19, 21 = Dem. IV, 230, 27) et quamquam multa diverse narrantur, tamen haec ex Theopompo

fluxerunt. Nam illae differentiae eo effectae sunt, quod in hoc capite potissimum de Phocione agendum erat, illo loco de Demosthene. Orationis autem in illo capite Phocionis et argumentum et verba Theopompum redolent: nam spernuntur atque fastidiuntur demagogi Atheniensium (19, 23 τῶν εἰωθότων ἀπὸ τοῦ βήματος χρηματίζεσθαι δρόμος ἦν καὶ ἀμίλλα φθειρομένων πρὸς αὐτόν), unus Phocio, cum Alexandro favorit, laudatur; currunt sententiae membris inter se oppositis (τούτους μὲν — τῶ δὲ Φωκίῳνι; τότε μὲν — μετ' ὀλίγον δέ; τοὺς μὲν εἰληφότας, Φωκίῳνα δέ; αὐτόν μὲν — Χαοικλέα δέ); coniunguntur synonyma ita, ut singulas quodammodo notiones efficiant (δρόμος ἦν καὶ ἀμίλλα, συνήθη καὶ φίλον, πάντα πιστεύων καὶ πάντα χρώμενος αὐτῶ). Adde quod quae capite 22 in., quod arte cohaeret cum capite 21, dicuntur, etiam fragmento 277 Theopompi narrantur, quamquam a Plutarcho verba aliquantum commutata sunt. — Plura quae certa haberi possent Theopompi vestigia, non inveni.

CAPUT IX.

DION, TIMOLEON.

Cum in vitae Dionis capite 24 (V, 21, 11) ipse Plutarchus profiteatur ex Theopompo se prodigii narrationem sumpsisse, prodigia potissimum et somnia et alia eiusmodi illum studiose notasse recte videmur censuisse. Atque eo accuratius haec narratio (20, 29—21, 10) ex eo transscripta est, cum omnes periodi ex more Theopompeo ita currant, ut membra constanter inter se opponantur (ἀετὸς μὲν — ἡ δέ; τῶν μὲν ἄλλων οὐδενὸς ἐνδεεῖς — ὧτα δ' οὐκ ἔχοντες; τοῦτο μὲν — τὴν δὲ γλυκύτητα) et synonyma abundanter coniungantur (ἀράμενος ὑποῦ καὶ φέρων; ἀπόστασις καὶ ἀπειθεία; καιροὶ ἀνιαροὶ καὶ πονηροὶ; ἀρχὴ καὶ δυναστεία, quae Theopompi propria esse supra pag. 20 diximus, ἀφανισμὸς καὶ κατάλυσις). Verbum προσκλύζω πρὸς . . . (20, 31) nullo alio loco exstat apud Plutarchum. Num etiam quae (20, 11 sq.) de luna deficiente commemorantur ex Theopompo deprompta sint, non audeo diiudicare, cum certas in verbis notas non invenerim. Verborum tamen quibus in capite 7 (6, 14—30) Dionysii mores describuntur et argumentum et verba Theopompum redolent. Nam ut in aliis eiusmodi adumbrationibus morum atque

ingeniorum ita hic computationes potissimum aliaeque libidines notantur et quomodo iis mores ac natura hominum in peius vertantur, consideratur. Accedit quod etiam fr. 217 Dionysii violentia commemoratur, et quod oratio, si verba ὑφ' ὧν ἡ τυραννὶς . . . ἀμβλυνομένη (6, 18—22) quae a Plutarcho ipso addita videntur esse omiseris, more Theopompeo ita composita est, ut tribus gradibus (1) οἱ μὲν γὰρ εὐθύς . . . ἀσχήμονας, 2) ἐκ δὲ τούτου προϊούσα . . . διέφθειρεν, 3) ἡμέρας γὰρ, ὡς φασιν, ἐνενήκοντα συνεχῶς ἐπινεν) ad deteriora quaeque deinceps commemoranda usque procedat. Huc adde synonyma coacervata (ὀμιλία καὶ συνήθεια 6, 15 ἡδοναὶ καὶ κολακεῖαι, ἔρωτες καὶ διατριβαί, ἐξέτηξε καὶ διέφθειρεν 6, 26 ἄβατος καὶ ἀνεῖσδος 6, 28) et 6, 29 complexionem verbis μέθαι καὶ σκώμματα καὶ ψαλμοὶ καὶ ὀρχήσεις καὶ βωμολοχίαι effectam. Ceterum vox ῥεμβώδης (6, 17) nusquam praeter hunc locum in Plutarchi libris et apud Suidam invenitur.

Etiam quae secuntur capita maxime censeam ex Theopompo fluxisse, quamquam etiam alios scriptores adhibitos esse haud nego nec satis certa signa quae in cap. 8 et 9 insint, afferre possum; sed in capite 10 verba εἰς ἀρετῆς λόγον (8, 26) et vinculorum ferreorum mentio (τοὺς γὰρ ἀδαμαντίνους δεσμούς etc. 9, 1) ex capite 7 (6, 24) repetita et nominum coacervatio synonymorum et artificiosa verborum ἐξ ἀκοσμίης κόσμος (8, 28) coniunctio et sonitus ubertasque, quae insunt in membris inter se oppositis, omnia signa sunt orationis Theopompeae. Tota autem narratio inde a cap. 7 usque ad cap. 10 satis argumenti perpetuitate cohaeret, et in capite 9 eiusmodi fabulae deprehenduntur, quales magno studio a Theopompo colliguntur. Itaque haec omnia illi tribuerim. In reliqua vita nihil inveni quod certo eidem vindicarem. Etenim quamquam in iis quae in capite 32 (29, 4 sq.) de Heraclide duce atque in capite 34 de Sosi dicuntur, similitudo quaedam exstat cum eius oratione, tamen cum in omnibus his capitibus perspectum sit aliis scriptoribus (Timaeo, Timonide), Plutarchum nixum esse, illorum potius orationem suspicer non multum a Theopompea abhorruisse. Id enim semper tenendum est, Theopompum non novum prorsus vel singularem stilum usurpasse.

Nec plures exstant Theopompi reliquiae in vita Timoleontis; cuius priusquam singula capita perspicimus, refutanda nobis videtur

sententia Haugii de Timoleonte Theopompum egisse negantis (l. 1. pag. 62). Is enim ut ita statueret verbis quae sunt apud Diodorum XVI, 71 (*καὶ κατέστρεψεν* [scil. *Θεόπομπος*] *εἰς τὴν ἔκπτωσιν Διονυσίου τοῦ νεωτέρου*) commotus est. Quae parum caute pronuntiata esse iam Mueller (F. H. G. I, pag. LXXIIb) demonstravit, quoniam Theopompi fragmento 216 commemoratur, quomodo Dionysius secundus exul Corinthi vitam degerit. Atque cum in Timoleontis vitae capite 4 (II, 5, 11) Theopompus auctor inducatur, ubi de Timophanis, fratris Timoleontis, nece et de Timoleontis iuventute agitur, et ita citetur, ut primo loco nominetur (*Θεόπομπος, Ἐφορος, Τίμαιος*), haud absolum est existimare in his rebus enarrandis Plutarchum imprimis Theopompi auctoritate nixum esse. Quod quidem oratione quae est 3, 32 (*ἦν μὲν οὖν γονέων*) — 6, 10 (*τῶν ἀγρῶν διέτριβεν*) (cap. 3—5) comprobatur. Hic enim Timoleontis natura et eruditio et ingenium explicantur, qualia quidem Theopompus potissimum summo studio enotabat atque eiusmodi narratiunculis quales cap. 4 de Timoleontis erga fratrem amore et cap. 5 de matris maerore traduntur illustrabat; deinde ex verbis *οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι ζῆν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ* etc. (5, 26) apparet eum qui haec scripserit non ita laudare rem a Timoleonte gestam sed magis a partibus eorum stare qui libera republica vivere nolint. Tum in his capitibus omnibus sententiae inter se oppositae sunt et ipsae divisae in membra dichotomia incisa, et saepissime bina nomina simile significantia coniuncta sunt. Verba *σκορπίζω* (4, 22) et *μυσώδης* (5, 30) cum nullo alio loco invenerim, ex Theopompo suspicor transcripta esse. Persuadet capita 3—5 Theopompo tribuenda esse Diodorus XVI, 76 qui, etiamsi verba nulla congruunt, illas res eodem modo explicat, si ea discrimina omiseris, quae ex Diodori qua usus est in excerptendo levitate orta esse manifestum est, ita ut haec ex variis manasse fontibus vix credibile sit. Diodorum autem haec ex Theopompo sumpsisse ea re certiores facti sumus, quod et fragmento 216 simile quiddam significatur iis quae Diod. XVI, 70 explicantur, et ubi de Timoleonte narrare desinit Diodorus (cap. 70) pronuntiat Theopompum de illis rebus Siculis scripsisse. Ita fit ut Diod. XVI, 70 verba: *τὴν περιβόητον τυραννίδα καὶ δεδεμένην, ὡς ἔφασαν, ἀδάμαντι* mirum in modum concinant cum Dione V, 6, 24 et 9, 1 quae supra pag. 63 Theopompo adiudicavimus.

In cap. 8—14 etiamsi fere eadem atque a Diod. XVI, 66—70 exponuntur, tamen non levia exstant discrimina, ut Plutarchum in his rebus Theopompum secutum esse negari possit. Sed illa discrimina ita maxime videntur exorta esse, ut Diodorus cum levitate quadam Theopompi libros excerpserit et summaria quaedam ex iis composuerit, Plutarchus autem eius narrationem ex suo iudicio magnopere commutaverit. Atque nonnullis locis minutissimae quaeque res mirum in modum consentiunt. Nam in iis quae de prodigiis narrantur cap. 8 (8, 6—9) etiam verba simillima sunt Diodoro (XVI, 66, 4):

Plut.	Diod.
<i>αἱ μὲν ἱερεῖαι τῆς Κόρης ὄναρ ἔδοξαν ἰδεῖν τὰς θεὰς πρὸς ἀποδημίαν τινὰ στελλομένας καὶ λεγούσας, ὡς Τιμολέοντι μέλλουσι συμπλεῖν εἰς Σικελίαν. Διὸ καὶ . . .</i>	<i>ὁ δὲ Τιμολέων προακηκῶς ἦν . . . τῶν . . . Κόρης ἱερεῶν, ὅτι κατὰ τὸν ὕπνον αὐταῖς αἰθεαὶ προήγγειλαν συμπλεύσεσθαι τοῖς περὶ τὸν Τιμολέοντα . . . εἰς τὴν ἰερὰν αὐτῶν νῆσον. Διόπερ . . .</i>

et in eodem capite 8, 17—18, 20—21 accurate congruunt cum Diod. XVI, 66, 2 et 3; et Timol. cap. 10 (10, 24) cum Diod. XVI, 68, 8. Deinde saepenumero bina vocabula fere idem significantia consociantur 10, 25 (cap. 10) *ἔχοντος καὶ δυναστεύοντος*, 28 *νομίμως καὶ δικαίως*, 30 *ἀπεχθῶς καὶ ἀλλοτριῶς*, 11, 9 (cap. 11) *ἐπαχθῶς καὶ βαρβαρικῶς*, 31 *ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἤκειν καὶ καταλύειν τοὺς μονάρχους* et plura (in cap. 12); cap. 12 sententiae particulis *μὲν-δὲ, οὐκ-ἀλλὰ* paene artificiosum in modum inter se opponuntur. Adde quod quae 11, 29 sq. de Pharace proferuntur, et cum fragmento 218 Theopompi conspirant et morem eius dicendi membrorumque dispositionem et severitatem acerbiterque in vitiis notandis redolent. Ceterum adiectivo *διάπλεος*, α, ον (11, 27) Plutarchus alio loco non usus est. Denique ea verba quibus universa Theopompi de rebus Siculis narratio conclusa videtur esse et quibus quomodo Dionysius secundus regno spoliatus sit Corinthumque se contulerit exponitur (cap. 13, 14), una cum narratiunculis vitae eius rationem significantibus Theopompo attribuiam. Neque enim solum concinant ea cum Diod. XVI, 70, sed etiam in verbis multa habent, quae Theopompi propria sunt: verba synonyma coniuncta, vocis *πατεῖν*, quae exstat 14, 20 (cap. 14) *οἷον ἐρριμμένον ὑπὸ τῆς τύχης πατήσονται*,

usum translatum (cf. pag. 20), breve enuntiatum absolute positum et mediae periodo insertum (13, 24 *ἀδύνατον γὰρ ἦν ἐφορμούντων πολεμίων*), colorem et ubertatem oratoriam maxime contemplationibus et comparationibus diversorum qui acciderunt in Dionysii vita casuum effectam, diligentem copiarum atque divitiarum Dionysii enumerationem. Nihilominus verba a Plutarcho magnopere commutata esse docet laxior sententiarum nexus.

C A P U T X.

EUMENES, ALEXANDER.

Quamquam Alexandri aut Eumenis vitas a Theopompo derivatas esse neque Plutarchus ullo modo professus est neque in fragmentis ullo vestigio significatur — nam fragmenta 108, 334 aut epistulas a Theopompo ad Alexandrum missas nemo documenta existimet, quibus copiosius de Alexandro Theopompus scripsisse ostendatur — tamen in his quoque vitis num eius vestigia servata sint inquirere opus est. Nam cum Hachtmann (de Theopompi Chii vita et scriptis) et alii haud immerito monuerint fieri vix potuisse, ut Theopompus eos libros, quibus vehementissime in Philippum inveheretur, Alexandro vivo emitteret, verisimile videtur, eum scriptorem, quem Isocrates praeceptor, ut sua maxime describeret tempora, adhortaretur, usque ad eum annum quo opus suum absolveret, etiam res gestas pertractasse.

Deinde Riese l. l. conicit et a Theopompo Philippica conscribendi non prius finem factum esse quam ipsum annum 305 a. Chr. n. attigisset, et Cornelium Nepotem in Eumenis vita scribenda ex eius libris hausisse: Cornelium autem in illa vita ita cum Plutarcho conspirare, ut eundem uterque fontem secutus esset, iam Brueckner (De vita et scriptis Hieronymi Cardiani in Zeitschr. f. Alterthumswissensch. 1842 p. 253 sq. sive in Muellcri F. H. G. II. p. 456) et Haug. l. l. p. 70 exposuerunt, qui quidem Hieronymum Cardianum principalem fuisse in Eumenis vita fontem existimant.

Atque in Eumenis vitae capite 3 nonnulla eaque certa inveni vestigia Theopompi. Maximam enim partem bipartita sunt enuntiatum et bina inter se opposita; synonyma abundanter coniuncta exstant: 120, 3 *λόγος καὶ πρόφρασις*; imprimis redolent Theo-

pompum haec: 120, 8 *φροῦς μεστός* (cf. pag. 45) et 120, 12 *εἰς ἀοργήσου λόγον* (cf. pag. 19), eundem breves morum descriptiones (119, 20; 120, 8), eundem diligens copiarum enumeratio 120, 11 sq. Porro in capite 16 clara est eius nota: 137, 13 *ὥσπερ ἀθληταὶ πολεμίων ἀήττητοι* (cf. pag. 23). In iis quoque, quae inter cap. 3 et 16 intersunt, vestigia Theopompea cognoscuntur, etiamsi minus luculente eminent. Nam 122, 3 — 13 (cap. 5 extr.) sententiae diligenter et more Theopompeo dispositae atque incisae inter se oppositae sunt, 122, 31 (cap. 6) verba *ἐν ἀταξίᾳ καὶ περὶ πότους ἔχοντι* multa habent similia in eius fragmentis, 123, 10 — 17 (cap. 6) somnium ita exponitur, ut tribus sententiis hoc modo coniunctis contineatur oratio: *ἐδόκει γὰρ — εἶτα — γενομένου δέ*, quamquam singula in iis verba magnopere a Plutarcho commutata sunt; singulares sunt apud Plutarchum voces *δυσάμοστος* 133, 4 (cap. 13), *στρατηγίῳ* 133, 21 (cap. 14). Denique hoc fortasse memorandum videtur, quod haec in vita quater synonyma haec coniunguntur: *φίλος καὶ συνήθης* 17, 12 (cap. 1); 125, 23 (cap. 7 extr.); 128, 6 (cap. 9); 139, 18 (cap. 18), quod cum etiam II, 112, 1 (Pelop. cap. 28) et IV, 20, 7 (Phoc. cap. 21 extr.) et III, 289, 2 (Alex. cap. 10) fiat, fortasse haec eiusdem scriptoris vestigia agnoscenda sunt. Ceterum suspicor et in hac vita et in aliis nonnullis ea quae sola orationis proprietate respecta ad Theopompum auctorem retuli, ab aliis viris doctis ita fortasse explicatum iri, ut ex posterioribus scriptoribus, qui ad Theopompeae orationis exemplum stilum suum limaverint, haec derivanda esse opinentur (quae supra pag. 63 dixi).

In Alexandri autem vita idecirco nihil ex Theopompo fluxisse Haug suspicatur, quod cum aliis locis tum maxime cap. 46, ubi permulti scriptores appellentur, eius nomen omittatur. Sed eos hoc loco enumerat Plutarchus, quos in expeditione Alexandri exponenda secutus est. Nullo autem modo prohibemur, quominus in primis capitibus quibus de Alexandri natura et indole agitur, hic illic Theopompum auctorem fuisse statuamus. Nam cum cap. 11 (III, 290, 15 sq.) nonnulla verba similia sint vel congruant (*παῖδα ἀποκαλῶν*) cum Demosth. cap. 23 (IV, 229, 10) et III, 292, 3 — 4 cum IV, 230, 6 (*μεστόν ὥσπερ λέοντα*), cumque in Demosthenis locis Theopompum fuisse fontem cognoverimus, etiam haec ex eo-

dem hausta esse putabimus. cum praesertim ea quae capite 12 exponuntur optime cum Theopompi more consentiant fabellas et narrationum proferendi. cumque cap. 11 et 12 ut cum ceteris levissimo vinculo coniuncta sunt ita artissime argumento inter se cohaereant. Itaque haec capita ad Theopompum referenda esse auctorem suspicor. Num vero etiam cap. 5 — 9, in quibus hic illie obscurae atque dubiae notae inveniuntur, ex eodem manaverint, non ausus sim diiudicare, cum certioribus documentis coniecturam comprobare non possim.

Atque haec quidem hactenus. Quantum autem defecerint vires meae ad hanc quaestionem, quam monente et instigante Guilelmo Studemund praefectore meo tractandam suscepi, prorsus absolvendam cum non me fugiat, hoc unum velim teneant benigni iudices, quam faciles haec res sint cogniti, inventu quam difficiles. Neque ignoro, quod totiens me monuit Studemund, pleniorum atque accuratiorum Theopompeae dictionis imaginem ex Plutarchi Moralibus et ex Diodoro recuperari et posse et debere; polliceor-que me his libris diligentius examinatis mox ad Theopompeam orationem certius definiendam accessurum esse; in praesens tamen in his quae conscripsi acquiescere volui. contentusque ero si docti homines ut non indocto mihi suffragabuntur.

EXCURSUS

DE FRAGMENTIS THEOPOMPI IN SUIDAE LEXICO LATENTIBUS.

Non solum id quod pag. 20 protuli in Suidae lexico exstat Theopompi fragmentum sed etiam alia, quae ad hunc auctorem referenda esse viros doctos adhuc fugit. Cum enim quae s. v. *λάσταυρος* leguntur: *εἴ τις ἐν τοῖς Ἑλλησιν ἢ βαρβάροις λάσταυρος τὸν τρόπον οὗτοι πάντες ἐταῖροι τοῦ βασιλέως ἦσαν* Imm. Bekker et quae s. v. *ἀθλητάς* proferuntur: *τοιγαροῦν οὐ μόνον ταῦτ' ἔχειν αὐτοὺς παρεσκευάζεν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἄλλης ἀδικίας καὶ βδελυρίας ἀθλητάς εἶναι τί γὰρ τῶν αἰσχρῶν καὶ δεινῶν αὐτοῖς οὐ προσῆν, ἢ τί τῶν καλῶν καὶ σπουδαίων οὐκ ἀπῆν;* et Bekker et Bernhardy Theopompo recte adiudicarent, utrumque fugit ea quae s. v. *παράπαν* et s. v. *ἐξηνδροποδιωμένον* (s. v. *πραξικοπήσας* eadem fere verba exstant sed librorum negligentia aliquantum corrupta) et s. v. *ἀπεδοκίμαζεν* leguntur verba ex Polybio transcripta primum auctorem habere Theopompum (fr. 27 et 249); Polybium enim VIII, 11 verbis Theopompi uti manifestum est. Deinde in Theopompi fragmentis colligendis Mueller omisit a Suida s. v. *Σαμίον ὁ δῆμος* haec tradi: *τοὺς δὲ Βαβυλωνίους ἐδίδαξε διὰ Καλλιστράτου Ἀριστοφάνης ἔτεσι πρὸ τοῦ Εὐκλείδου καὶ ἐπὶ Εὐκλείους. περὶ δὲ τοῦ πείσαντος ἱστορεῖ Θεόπομπος.* — Adde quod quae s. v. *Κάρανος* leguntur, quamquam summaria quaedam esse magnopere contracta neque ulla propriae auctoris orationis nota distincta primo obtutu apparet, tamen ex iis, quae apud Syncellum p. 498 B. extr. inveniuntur, *γενεαλογοῦσι δ' αὐτὸν οὕτως, ὡς φησι Διόδωρος καὶ οἱ πολλοὶ τῶν συγγραφέων, ὧν εἷς καὶ Θεόπομπος,* quo loco eadem fere atque apud Suidam de Carano, Amynta, Philippo narrantur, certo concludi potest, sive Suidas ipso Theopompo auctore nixus sit sive alio quodam, haec ad illum quasi fontem atque originem redire, cum

praesertim Diodorus, ubi eadem enarrat (XVI, 2 et 34), quantum prima specie video, eundem auctorem adhibuerit et XVI, 3 extr. nominaverit. — Quod si quis comprobaverit, ea quoque quae apud Suidam s. v. *Χάρης ὑποσχέσεις* de Charete Atheniensium duce leguntur (*Χάρης στρατηγὸς Ἀθηναίων εὐχερῆς τε καὶ ἐτοιμώτατος πρὸς τὰς ὑποσχέσεις λέγεται γεγονέναι*), fortasse Theopompea agnosceret, cum de eadem re illo Diodori loco verba fiant. — Nec desunt apud Suidam alia exempla, in quibus vel singula verba vel argumentum ac sententiae Theopompeam speciem praebent. Nam cum quae exstat in iis quae s. v. *εὐανάκλητος* proferuntur (*καὶ πρὸς τοὺς χαλεπήσαντας καὶ πλημμελήσαντας εὐανάκλητος ἔχειν καὶ εὐαναδιδάκτως, ἐπειδὴν αὐτοὶ ἐπανεληθεῖν θέλωσι*) ipsa vox *εὐανάκλητος* admodum rara in Plutarchi Cimonis cap. 17 (II, 492, 19) eo loco invenitur, quem ex Theopompo derivatum esse constat (cf. pag. 27), cumque Suidae verba et ad hunc ipsum locum referenda esse videantur et optime cum Theopompi more narrandi consentiant, haec ei adiudicare vix dubito. Atque eadem vox *εὐανάκλητος* cum etiam Plut. Gracch. cap. 2 extr. (IV, 167, 11) exstat, hoc loco ita videtur adhibita esse, ut Plutarchus cum Gaii Gracchi contionandi morem cum Cleone compararet (166, 19 seq.), eorum quae de Cleone ex Theopompo derivata narrasset (cf. Nic. cap. 8 [III, 10, 25 seq.] et ea quae pag. 48 dixi) recordaretur itaque Theopompeum verbum adscisceret. — Ubi autem de Nicias cap. 8 verba feci (pag. 43), adiectivum *ἀκάθεκτος* (III, 10, 22), cum apud Plutarchum singulare esset, Theopompi proprium suspicatus sum: eadem vero vox a Suida affertur et hoc illustratur exemplo: *ἦν γὰρ ἀκάθεκτος ὄρμη περιὲ αὐτὸν διὰ τὰς τῶν Περσῶν ἐπάροεις*; ceterum idem vocabulum adhibuit Zonaras pag. 102.

Deinde quae leguntur s. v. *ἄνευ ξύλου μὴ βαδίξων. περιὲ Κλειομένους λέγει. ὃς στρατηγὸς ὢν Ἀθηναῖος προσεποιεῖτο πρὸς τοῖς ἄλλοις κακοῖς καὶ μανίαν, εἰδὼς ὅτι μισεῖται παρὰ τῶν πολιτῶν. διὸ καὶ βακτηρίαν ἔχων περιήει, δι' ἧς ἠμύνετο τοὺς ἐπρχομένους αὐτῷ*, cum de eiusdem Cleomenis petulantia Plut. Lys. cap. 14 (II, 397, 26) (de quo loco vide pag. 53) verba fiant, cumque tales fabellas enarrandi mos a Theopompo minime abhorreat, haec eidem attribuenda esse subnascitur suspicio. — Item quae s. v. *ψευδατραφάξυος πλέα* de Cleone ex scholiis Aristoph. Equ. 627 (sive 630 ed. Duebner), ut Bern-

hardy adnotavit, deprompta narrantur, propter orationis speciem et argumentum et enuntiationum structuram cum Theopompi oratione ita concinunt, ut ad eundem referenda haec esse si existimem nimis temerarius esse mihi non videar.

Ceterum nescio an et apud Suidam et in scholiis Aristophaneis plura ex illo excerpta sint, cum in his Theopompus historicus tredecim locis auctor nominetur et nonnulla alia eius orationis vestigia prae se ferre videantur, atque ex iis, quae apud Suidam s. v. *λοπάς* leguntur: *παρὰ δὲ Θεοπόμπῳ ἢ σορὸς καὶ παρὰ τοῖς κωμικοῖς* hunc scriptorem a Suida (vel ab eius fonte) locupletissimum dialecti atticae auctorem habitum esse optimo iure liceat conicere, si quidem recte historicum hoc loco Theopompum nominari censeo neque in Bernhardyi sententiam eundem videtur verba Suidae ita vertentis, ut „apud Theopompum et alios comicos“ diceret.¹⁾

¹⁾ Ceterum mones apud Eudociam nulla Theopompi vestigia me reperisse: ea enim quae de Epimenide pag. 150 sq. (ed. Villosion) narrantur ex Diogene Laetio transcripta esse constat.